

Mälardalens högskola
Institutionen för humaniora

D-uppsats
Litteraturvetenskap D
VT 2005

Johan Andersson
Drevvägen 89
722 43 VÄSTERÅS
Tel. 021-330720
jan03005@student.mdh.se

S:t Jöran och recensenterna

Receptionen av Clas Livijns roman *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*
före och efter utgivningen 1993

Handledare: Dan Landmark
Examinator: AnnaCarin Billing

Omslagsbild:

Teckning av Bernt Notkes skulpturgrupp *Sankt Göran och draken* (1489) i Storkyrkan i Stockholm

Johan Andersson

S:t Jöran och recensenterna

Receptionen av Clas Livijns roman *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*
före och efter utgivningen 1993

Innehållsförteckning

Förkortningar	6
1 Inledning	7
1.1 Syfte och metod	8
1.2 Teoretisk utgångspunkt	8
1.3 Disposition	9
1.4 Clas Livijn	9
1.5 Forskningsöversikt	10
2 <i>Riddar S:t Jöran</i>	13
2.1 Handling	13
2.2 Utgivning	13
2.3 Forskningsöversikt och den äldre receptionen	14
2.4 Den moderna receptionen	19
2.4.1 <i>Göteborgs-Tidning Kvällsposten iDAG</i>	19
2.4.2 <i>Svenska Dagbladet</i> och <i>Parnass</i>	20
2.4.3 <i>Aftonbladet</i>	21
2.4.4 <i>Sydsvenska Dagbladet</i>	22
2.4.5 <i>Dagens Nyheter</i>	22
2.4.6 <i>Scandinavica</i>	23
2.5 Förhållandena mellan äldre och ny reception	23
2.5.1 Litterära influenser och motsvarigheter	24
2.5.2 Det litteraturhistoriska värdet	25
2.5.3. Samtidsreferenserna	26
2.5.4 Det litterära värdet och läsbarheten	27
2.5.5 Språket	28
3 <i>Spader Dame</i>	30
3.1 Handling	30
3.2 Utgivning	30
3.3 Tendenser i den äldre receptionen.....	31
3.3.1 Generella värderingar	31
3.3.2 Originaliteten	32
3.3.3 Ett ”poem i prosa” – lyriska och modernistiska drag	33
3.3.4 Osunda stämningar och andra moraliska omdömen	34
3.3.5 Det ”var mycket vackert sagt, men, tänk! Ändå begriper jag det ej” – läsbarheten	34
3.3.6 Litterära influenser och motsvarigheter	36

3.4 Den moderna receptionen	37
3.4.1 <i>Svenska Dagbladet</i>	37
3.4.2 <i>Arbetet</i>	38
3.4.3 <i>Nerikes Allehanda</i>	38
3.4.4 <i>Sundsvalls Tidning</i> och <i>Västerbottens-Kuriren</i>	39
3.4.5 <i>Sydsvenska Dagbladet</i>	39
3.4.6 <i>Göteborgs-Posten</i>	39
3.4.7 <i>Helsingborgs Dagblad</i>	40
3.4.8 <i>Dagens Nyheter</i>	41
3.5 Förhållandena mellan äldre och ny reception	41
3.5.1 Generella värderingar	41
3.5.2 Originaliteten	42
3.5.3 Modernistiska drag – lyrisk prosa och växling mellan stilnivåer	42
3.5.4 Moraliska omdömen	43
3.5.5 Svårbegripligheten, språket och läsbarheten	43
3.5.6 Litterära influenser och motsvarigheter	44
4 Sammanfattning och slutsatser	45
5 Litteraturförteckning	48
5.1 Otryckt litteratur	48
5.1.1 Uppsala universitetsbibliotek, musik- och handskriftsavdelningen	48
5.2 Tryckt litteratur	48
5.2.1 Skönlitteratur och brev	48
5.2.2 Tidnings- och tidskriftsrecensioner	48
5.2.3 Artiklar i uppslags- och litteraturhistorieverk	49
5.2.4 Avhandlingar, uppsatser och andra texter	50

Förkortningar

AB	<i>Aftonbladet</i>
Arbt	<i>Arbetet</i>
BLM	<i>Bonniers Litterära Magasin</i>
DN	<i>Dagens Nyheter</i>
GP	<i>Göteborgs-Posten</i>
GT	<i>Göteborgs-Tidning Kvällsposten iDAG</i>
HD	<i>Helsingborgs Dagblad</i>
NA	<i>Nerikes Allehanda</i>
ST	<i>Sundsvalls Tidning</i>
SDS	<i>Sydsvenska Dagbladet</i>
SvD	<i>Svenska Dagbladet</i>
VK	<i>Västerbottens-Kuriren</i>

1 Inledning

De äldre litteraturhistoriska verken av bland andra Henrik Schück, Fredrik Böök och E.N. Tigerstedt, har länge levat sig kvar och ofta bibehållit auktoriteten när det gäller omdömen och utlåtanden om olika litterära verk och författarskap.¹ Men ingen regel är utan undantag. Attityden till den svenske romantikern Clas Livijns litterära produktion kan sägas ha genomgått en viss förändring från 1950-talet och framåt, och i denna traditionsförändrings kölvatten följde utgivningen av de båda romanerna *Spader Dame* och *Riddar S:t Jöran* under 1990-talet.² Medan den förstnämnda, som är Livijns mest kända verk, hade tryckts vid ett flertal tillfällen innan den kommenterade upplagan 1997, hade emellertid den fyra år tidigare utgivna *Riddar S:t Jöran* ditintills varit opublicerad. Om *Spader Dame* endast skulle komma att vara ännu en i raden av kanoniserade, men bortglömda, verk för kritikerna att ta ställning till, så ställdes de här däremot inför en mer besvärlig situation: Hur går det att förhålla sig till en litterär text som i stort sett varit bortglömd, eller nästintill ingen haft kännedom om, och som utges drygt 160 år efter sin tillkomst? Förutom de uppenbara svårigheterna, som att romanen har tillkommit i en helt annan tidsepok och i ett helt annat samhälle, så är den även skriven av en författare som visserligen omtalas i alla litteraturhistorieverk, men som ändå får lov att betraktas som försummad och knappast läst. I denna föga omfattande tradition av värderingar och uppfattningar har det tidigare otryckta verket naturligtvis haft svårt att hävda sig och erhålla en plats. Det som trots allt har skrivits om det i uppsatser, artiklar och litteraturhistoriska handböcker har följaktligen varit än mer begränsat.

Alltså, hur recenserar man en sådan roman som *Riddar S:t Jöran* i dag? Är det verkligen möjligt att den kan vara av någonting annat än historiskt intresse, som ett vittnesmål från Sveriges litterära klimat på gränsen mellan de två perioderna som brukar benämnas romantik och realism – eller kan nutidens recensenter också finna ett betydelsefullt litterärt värde i *Riddar S:t Jöran*? Och hur förhåller man sig till den tämligen knapphändiga receptionen av romanen inom litteraturhistorien och –vetenskapen, har omfattningen någon effekt på hur man bedömer den? Anammar man till exempel det obetydliga som ändå finns och återupprepar detta, använder man det som en grund att bygga vidare på eller utvecklar man en egen, helt ny reception?

För att försöka bringa klarhet i frågor som dessa har denna undersökning tillkommit.

¹ Exempelvis så har Anna Williams i sin *Stjärnor utan stjärnbilder: Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (Hedemora, 1997) demonstrerat denna ”tröghet” genom att visa på hur de senaste litteraturhistorieverken inte tagit det minsta intryck från den nydanande akademiska forskning som skett under senare tid, i det här fallet 1980-talets uppvärdering av en rad kvinnliga författarskap.

² Clas Livijn, ”Spader Dame: En berättelse i Brev, funne på Danviken”, i *Spader Dame och novellen Samvetets fantasi*, red. Börje Räftegård, Svenska Klassiker, utg. Svenska Akademien (Stockholm, 1997), s. 1-105 [Detta är den utgåva av *Spader Dame* som hädanefter kommer att citeras från]; Clas Livijn, *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*, utg. Stephan Michael Schröder, Sune Johansson, Berliner Beiträge zur skandinavisk, II (Berlin, 1993).

1.1 Syfte och metod

Syftet med den föreliggande uppsatsen har till följd av det ovanstående resonemanget varit att studera hur *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*, en i det närmaste okänd roman, skriven av Clas Livijn under senare delen av 1820-talet, mottogs av de svenska recensenterna då den för första gången utgavs 1993. Särskild tonvikt har lagts vid att utforska förhållandena mellan kritikertexternas uppfattning av romanen och den äldre och relativt begränsade receptionen, vilken manifesteras av utlåtanden i främst litteraturhistorieverk och litteraturvetenskapliga texter.

Även om *Riddar S:t Jöran* är det primära studieobjektet för denna uppsats, så har ett annat syfte varit att också ta reda på hur de nutida litteraturkritikernas reception påverkas av den föregående receptionens omfång. Eftersom *Spader Dame*, Livijns första roman, publicerades på nytt endast fyra år efter *Riddar S:t Jöran* har det därför förefallit passande att ställa dess reception i kontrast mot den sistnämndas, i hopp om att därmed kunna synliggöra eventuella likheter och skillnader.

Materialet som kommer att användas i denna undersökning är relativt omfattande och består främst av den forskning som listas nedan i den allmänna forskningsöversikten och de tidnings- och tidskriftsrecensioner av *Riddar S:t Jöran* och *Spader Dame*, vilka presenteras mer ingående under respektive rubriker. Dessutom tillkommer även en mängd mindre artiklar (i till exempel litteraturhistoriska verk) och uppsatser, innehållande avsnitt som behandlar Livijns litterära produktion.

1.2 Teoretisk utgångspunkt

Den teoretiska utgångspunkten för denna undersökning är att receptionen av *Riddar S:t Jöran* efter utgivningen 1993 på något sätt står i relation till den föregående, men tämligen ringa, receptionen av samma roman. De två receptionerna representerar följande:

Den äldre receptionen omfattas av de samlade värderingarna, omdömena och tolkningarna rörande verkets konstnärliga och historiska kvaliteter och kontext, som främst uttryckts i litteraturhistoriska verk och i litteraturvetenskapliga texter, som exempelvis uppsatser, avhandlingar och artiklar. Till detta räknas även kommentarerna i *Riddar S:t Jöran*-utgåvan. Ett samlande begrepp som i det följande kommer att användas för att beteckna denna äldre reception är *receptionstraditionen*. Däremot kommer termen *receptionen* endast att avse den moderna receptionen, vilket således innebär de tidnings- och tidskriftsrecensioner av *Riddar S:t Jöran*, som publicerades efter att romanen trycktes 1993.³

En avgörande utgångspunkt för hela uppsatsen är att förhållandet mellan de två ovannämnda receptionerna kan uppenbaras genom att de ställs mot varandra och jämförs. Att sedan existensen av en korrespondens av något slag förutsätts i de resonemang som förs betyder dock nödvändigtvis inte att alla de senare litteraturkritikerna har tagit del av hela den äldre receptionen. Men att de som

³ Samma uppdelning av begreppen som gjorts ovan är även giltig i fråga om *Spader Dame*.

skribenter vid några av dags- och kvällstidningspressens främsta kulturredaktioner åtminstone gjort någon sorts research torde väl ändå gå att ta för givet.

Ytterligare en premiss utifrån vilken den föreliggande undersökningen har genomförts, är att receptionstraditionens omfattning har en potentiell betydelse för den senare receptionens utformning och innehåll. Därför har *Riddar S:t Jörans* relation mellan äldre och modern reception komparerats med de förhållanden som på samma sätt har iakttagits i fråga om receptionerna av *Spader Dame*. Genom detta förfaringssätt har det antagits att de eventuella likheterna och skillnaderna skulle ha åskådliggjorts.

1.3 Disposition

Eftersom Clas Livijn inte är någon särskilt välkänd författare för det stora flertalet, som på sin höjd kanske känner honom till namnet, förefaller det som om en kort introduktion här skulle vara nödvändig. En sådan återfinns också nedan, och följs därefter av en översikt där de mest betydande forskningsinsatserna om Livijns författarskap summeras.

Den resterande delen av den föreliggande uppsatsen är inordnad i två huvudpartier, där det första behandlar *Riddar S:t Jöran* och det andra *Spader Dame*. Ordningen borde egentligen vara den omvända för att kronologin i fråga om tillkomst skulle vara den rätta, men här har valts studera dem i den ordning i vilken de publicerades under 1990-talet. Innehållsmässigt överensstämmer dessa två uppsatsavsnitt till stor del med varandra. Först görs en sammanfattning av intrigen och händelseförloppet i respektive roman, vilket förhoppningsvis kan fungera som en bakomliggande kontext till receptionerna och därmed också främja förståelsen av dessa, och sedan sägs några ord om den tidigare och den aktuella utgivningen. Därefter följer i den första delen en forskningsöversikt över *Riddar S:t Jöran* och en genomgång av dess receptionstradition inom litteraturvetenskapen och – historieskrivningen. I den andra delen, som rör *Spader Dame*, sammanfattas i stället receptions-traditionen i ett flertal olika traditionslinjer.

De båda huvudavsnitten presenterar sedan receptionen av romanerna efter utgivningen var för sig i kronologisk ordning, för att därpå avslutas med att förhållandena mellan dem och deras tidigare reception undersöks. Till sist sammanställs de slutsatser och resultat som uppsatsen har givit upphov till i en sammanfattning.

1.4 Clas Livijn

Som romantiker tillhörde Clas Livijn, född 1781 i Skänninge, en äldre generation än de flesta av de samtida kollegorna, men växte liksom många bland dem upp i ett prästhem.⁴ Strax efter sekelskiftet 1800 studerade han juridik vid Uppsala universitet och framträdde där med en del vittra försök som

⁴ Biografiska uppgifter hämtade från Thomas von Vegesacks artikel ”Livijn, Clas Johan”, i *Svenskt biografiskt lexikon*, XXIII, red. Birgitta Lager-Kromnow (Stockholm, 1980-81), s. 760-66. För de personhistoriskt intresserade finns där en mer ingående redogörelse för Livijns liv och arbete.

lyriker. Senare vände Livijn i stället sin håg mot dramatiken och han skrev bland annat Sveriges första sagospel, *Hafsfrun* (1806), med motiv ur flera medeltidsballader. Tyvärr utgavs den aldrig under hans livstid.⁵

Med tiden övergick Livijn allt mer till att bli prosaförfattare. 1810 publicerades första delen av hans komiska berättelse *Johan David Lifbergs lefverne* och 1817 det inledande avsnittet till utvecklingsromanen *Axel Sigfridsson*, men de slutfördes aldrig. Det är, dessvärre, även karakteriserande för större delen av Livijns produktion, som förblev halvfärdig av olika anledningar, däribland självkritik. Av de verk som avslutades var det inte heller många som kom i tryck (något som kanske inte enbart Livijn bör lastas för). Därför brukar han också klassas som ett av de största löftena i 1800-talets litteratur, men samtidigt som en av de största besvikelserna.⁶ Hade hans skrifter offentliggjorts skulle han med all sannolikhet ha haft en betydande effekt på den svenska litteraturen. Numera vilar hans berömmelse, eller snarare hans marginella plats i den litterära kanon, praktiskt taget uteslutande på kortromanen *Spader Dame* (1825).⁷ Ett uppvaknande intresset har dock kunnat skönjas på senare tid, och 1993 utgavs sent omsider också hans andra stora roman, *Riddar S:t Jöran*, som ursprungligen författades under senare delen av 1820-talet, men aldrig kom i tryck. Med tiden hade Livijn distanserat sig mer och mer från många av de andra ledande romantikerna, och både företrädarna för *Götiska förbundet* och den *Nya Skolans* kotteri satiriseras flitigt i dessa två texter.

Under de sista tjugo åren av sitt liv var Livijn tyst som författare, åtminstone publicerade han ingenting skönlitterärt. Däremot fortsatte han sin framgångsrika yrkesbana som jurist och ämbetsman och hann avancera till reformivrande generaldirektör för den svenska fängvårdsstyrelsen, innan han avled 1844.

1.5 Forskningsöversikt

Här presenteras den mer allmänna forskningen, en mer ingående översikt rörande *Riddar S:t Jöran* återfinns under egen rubrik nedan.

En modern vetenskaplig undersökning helt ägnad Clas Livijns författargärning lyser ännu med sin frånvaro. Överhuvudtaget har det skrivits förvånansvärt lite om Livijn; han verkar vara, som Thomas von Vegesack anmärkte, ”en arkiverad klassiker, katalogiserad och glömd”.⁸ En del äldre forskning finns emellertid, främst koncentrerad till slutet av 1800-talet och två decennier in på 1900-talet:

Efter att Adolf Iwar Arwidsson 1850/52 i två band publicerat delar av Livijns produktion med titeln *Samlade skrifter af Clas Livijn*, dröjde det två decennier tills den första utförliga granskningen av

⁵ En del av dramat hann tryckas 1816, men avbröts av Livijn. Se Johan Mortensen, *Clas Livijns dramatiska författarskap* (Stockholm, 1911), s. 135.

⁶ Börje Räftegård, ”Kommentarer”, i *Riddar S:t Jöran*, s. 217.

⁷ Tryckåret säger 1824, men boken marknadsfördes inte förrän i januari 1825 (se Johan Mortensen, *Clas Livijn: Ett nyromantiskt diktarefragment* (Stockholm, 1913), s. 302.).

⁸ Thomas von Vegesack, ”Fragment av en klassiker”, i *Artes: Tidskrift för konst, litteratur och musik*, utg. Svenska Akademien, Konstakademien och Musikaliska akademien, 1975:3 (Stockholm, 1975), s. 146.

dessas (och andra) verk företogs, då av Carl David af Wirsén.⁹ Den följdes senare av Nils Erdmanns uppsats "Claes Livijn: En karaktärsbild från århundradets början" (1894) och Mila Hallmans avhandling *Clas Livijn: En studie: Bihang: Spader Dame* (1909).¹⁰ Denna forskning är dessvärre ganska förlegad och märkbart präglad av tidens biografiska och personhistoriska studieinriktning.

Johan Mortensen är den som än så länge ägnat mest intresse åt Livijn och han är otvivelaktigt den främste Livijnforskaren till dags dato. I fem särstudier analyserar han hela författarskapet: först 1911 i *Clas Livijns dramatiska författarskap*, 1912 i "Riddar S:t Jöran: En otryckt roman af Clas Livijn" och "Clas Livijns lyriska skriftställarskap" och 1913 i "Clas Livijns publicistiska verksamhet: Ett bidrag till svensk tidningshistoria".¹¹ En sammanfattning av studierna ges sedan i monografen *Clas Livijn: Ett nyromantiskt diktfragment*, som utgavs 1913.¹² Redan 1909 hade också Mortensen publicerat de brev som Livijn skrev under fälttågen i Tyskland och Norge 1813-14, i vilka han deltog som auditör.¹³

Mortensens vetenskapliga metodik är dock inte, som Börje Räftegård påpekat, längre acceptabel. Genom att hans intresse studier gäller Livijns "personlighet, lif och diktning" – och i just denna ordning – hamnar även han i den biografiska fallgropen.¹⁴ Ännu E.N. Tigerstedt ansåg att Livijn som person var mer värd att uppmärksamma än hans verk.¹⁵

Efter Mortensen var det länge tyst om Livijn, men nypubliceringen 1953 av *Spader Dame* verkar ha gett upphov till ett gryende intresse. Men det var först i och med 60-talet som detta ledde till hans produktion ånyo aktualiserades inom forskningen. I den senare halvan, "E.T.A. Hoffmann i Sverige", av Sven G. Melanders otryckta licentiatavhandling från 1965 var Clas Livijn, tillsammans med C.J.L. Almqvist, i fokus för studiet av E.T.A. Hoffmanns inflytande på den svenska 1800-talslitteraturen.¹⁶ Ytterligare några år senare, 1971, var Livijns texter i centrum för Anne-Marie Wieselgrens språkliga undersökning av den framväxande prosalitteraturen under 1800-talets första hälft.¹⁷ Denna litet mer omfångsrika forskning har under den senare tiden följts av en del mindre uppsatser. 1981 firade biografismen, förstärkt med en del psykoanalys, nya segrar i Sigbrit Swahns "Clas Livijns jag och

⁹ *Samlade skrifter af Clas Livijn*, utg. Adolf Iwar Arwidsson, I-II (Örebro, 1850/52); Carl David af Wirsén, *Om Claes Livijn: Hans verksamhet inom skönlitteraturen och den litterära polemiken* (Stockholm, 1870).

¹⁰ Nils Erdmann, "Claes Livijn: En karaktärsbild från århundradets början", i *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 7 (Stockholm, 1894), s. 641-661; Mila Hallman, *Clas Livijn: En studie: Bihang: Spader Dame* (Stockholm, 1909).

¹¹ Mortensen, *Clas Livijns dramatiska författarskap*; Johan Mortensen, "Riddar S:t Jöran: En otryckt roman af Clas Livijn", i *Samlaren*, utg. Svenska litteratursällskapets arbetsutskott, årg. 33 (Uppsala, 1912), s. 1-76; Johan Mortensen, *Clas Livijns lyriska skriftställarskap*, Uppsala universitets årsskrift 1913: Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper, 1 (Uppsala, 1912); Johan Mortensen, "Clas Livijns publicistiska verksamhet: Ett bidrag till svensk tidningshistoria", i *Uppsala universitets årsskrift 1914* (Uppsala, 1913).

¹² Mortensen, *Clas Livijn*.

¹³ Clas Livijn, *Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814*, utg. Johan Mortensen (Stockholm, 1909).

¹⁴ Mortensen, "Förord", i *Clas Livijn*, s. [VII].

¹⁵ E.N. Tigerstedt, "Atterbom och fosforisterna", i förf:s *Svensk litteraturhistoria*, 4 [omarb. utv.] uppl. (Stockholm, 1971), s. 225.

¹⁶ Sven G. Melander, *Författare och böcker i Stockholms lånebibliotek 1816-40 och E.T.A. Hoffmann i Sverige: Två studier i svensk prosalitteratur från 1800-talets förra del* (otryckt lic. avh. vid Uppsala universitet, 1965).

¹⁷ Anne-Marie Wieselgren, *Carl-Johans-tidens prosa: Språkliga studier i texter från den moderna prosaberättelsens framväxttid*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap, Serie A, 21 (diss. Lund, 1971).

du”.¹⁸ Därefter har Otto Fischer i förstudien ”Clas Livijn: Tecken och offentlighet” fäst uppmärksamheten på semiotiska samband mellan *Spader Dame* och Livijns offentliga position som juridisk tjänsteman, och särskilt de texter han författade som sådan.¹⁹ Att intresset för Livijn har fått ett litet uppsving från och med 1980-talet kan det knappast vara någon tvekan om, 1987 utgav Börje Räftegård *Spader Dame* och 1990 var Livijn som person till och med föremål för en roman av Torbjörn Säfve, *Kuperad lek eller Skändaren från Skänninge*.²⁰ 1993 publicerades så *Riddar S:t Jöran* för första gången och 1997 utkom *Spader Dame* ännu en gång, nu i Svenska Akademiens serie Svenska Klassiker, vilket måste betraktas som ett stort erkännande.²¹

Det allra senaste i forskningsväg är en utredning av Ola Wiman om myterna och metaforiken kring guld, silver och järn i *Spader Dame*, som publicerades i *Samlaren* 2002.²² Men i väntan på att en mer omfattande och genomgripande forskning ska ägnas Livijns texter, framför allt *Riddar S:t Jöran*, kan förhoppningsvis den föreliggande, dock mer litteratursociologiskt inriktade, uppsatsen i varje fall vara ett bidragande steg på vägen.

¹⁸ Sigbrit Swahn, ”Clas Livijns jag och du”, i *Svensk litterartidskrift*, utg. Samfundet De Nio, 1981:4 (Lund, 1981), s. 17-50.

¹⁹ Otto Fischer, ”Clas Livijn: Tecken och offentlighet – en förstudie”, i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, utg. Föreningen för utgivande av Tidskrift för litteraturvetenskap, 1997:2 (Lund, 1997), s. 3-17. Fischer tycks även vara sysselsatt med någon slags vidareutveckling av detta ämne, enligt personalförteckningen för Uppsala universitets litteraturvetenskapliga institution (<http://www.littvet.uu.se/fischer.htm>).

²⁰ Clas Livijn, ”Spader Dame: En berättelse i Brev, funne på Danviken”, i *Spader Dame och andra prosaberättelser ur svensk romantik*, utg. Börje Räftegård (Stockholm, 1987), s. 77-165; Torbjörn Säfve, *Kuperad lek eller Skändaren från Skänninge* (Stockholm, 1990).

²¹ *Riddar S:t Jöran; Spader Dame* (1997).

²² Ola Wiman, ”Guld, silver och järn: Myt och metafor i Clas Livijns *Spader Dame*”, i *Samlaren: Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, utg. Svenska litteratursällskapet, årg. 123 (Uppsala, 2002), s. 50-77.

2 *Riddar S:t Jöran*

2.1 Handling

Huvudpersonen i *Riddar S:t Jöran* är den unge hovrättsauskultanten Georg Pehr Humblom, som under ett besök i Storkyrkan i Stockholm blir av med sin käpp med guldknapp och därefter dras in i en maktkamp mellan två bröder vid namn Blommelin, vilka båda besitter magiska krafter. Dessa två utsätter var för sig den snusföruftige ämbetsmannen för diverse fantastiska syner och upplevelser, fastän med olika syften. Den vite magikern, som är ljusblått klädd och referendarie, lägre tjänsteman, vid Kommerskollegium, har fått infallet att Humblom är en reinkarnation av helgonet S:t Göran, och vill därför para ihop honom med den älskade prinsessa som han enligt legenden aldrig fick. Den andre är i stället en svartklädd och girig klädmäklare,²³ därtill svart magiker, som behöver en likasinnad jurist för sina skumma planer angående ett konkursbo. Humblom söker automatiskt den förmögne klädmäklarens sällskap, eftersom han attraheras av dennes vackra dotter Catharina, och särskilt lockas av den förmögenhet hon väntas ärva. Men genom sitt ringa förstånd går han miste om bådadera, samtidigt som den mer rättrådige referendarien inser sitt misstag och i stället finner att Humbloms kollega Thorleifsson verkar vara den riktige Sankt Göran. Denne får också gifta sig med bröderna Blommelins unga och sköna systerdotter Alexandra, som följaktligen är helgonets återfödda prinsessa. Handlingen är dock inte fullständigt genomförd, slutet saknas och endast Livijns referatanteckningar finns att tillgå.

2.2 Utgivning

Clas Livijn inledde troligtvis skrivandet av *Riddar S:t Jöran* strax efter färdigställandet av *Spader Dame*, eller åtminstone senast 1 augusti 1824, vilket är den tidigaste datering som återfinns i manuskripten. 1830, eller något år dessförinnan,²⁴ lät Livijn trycka upp romanen hos Hörbergs, men tryckningen avbröts och upplagan förstördes, varför är fortfarande oklart. Vissa har förmodat att han var rädd för att den skulle skada hans karriär, medan andra har pekat på hans nästan överdrivna mått av självkritik.²⁵ Därefter föll romanen i glömska, och Johan Mortensen var den förste att företa någon närmare inspektion av de manuskript beträffande *Riddar S:t Jöran* som ingår i Livijns kvarlåtenskap av handskrifter på Kungliga biblioteket. 1912 publicerade han avsnitt ur en del av dessa tillsammans med kommentarer i *Samlaren*.²⁶

Omkring femtio år senare gjordes ett stort fynd av nytt och viktigt textmaterial som Mortensen inte varit medveten om, då ett ombrutet korrektur på 136 sidor från Livijns avbrutna tryckning, som lyckligtvis överlevt och sedan varit i riksbibliotekarien Gustaf Edvard Klemmings (1823-93) ägo,

²³ Klädmäklare är en äldre benämning på en person som handlar med kläder, möbler och dylikt.

²⁴ Exakt angivelse kan ej göras, se Stephan Michael Schröder, "Kommentarer", i *Riddar S:t Jöran*, s. 255.

²⁵ Ibid., s. 255 f.

återfanns.²⁷ Upptäckten redovisas av Sven G. Melander i ett avsnitt om *Riddar S:t Jöran* i hans licentiatavhandling 1965, men detta bidrag till forskningen tycks ha passerat ganska obemärkt förbi, och korrekturet var ännu okänt för Anne-Marie Wieselgren 1971.²⁸ I det tredje numret av tidskriften *Artes* 1975 publicerade sedan Thomas von Vegesack inledningsavsnittet ur den upphittade texten, samt ett stycke (Hasselbacksscenen) ur ett av de mer fullständiga manuskripten.²⁹

Dessa banbrytande insatser verkar dock inte ha rönt någon nämnvärd uppmärksamhet, varken bland forskare eller litteraturhistoriker, och i nästan tjugo år var det tyst om *Riddar S:t Jöran*. Men 1993, mer än 160 år efter den avbrutna tryckningen, utgavs så i Tyskland *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet* av skandinavisten Stephan Michael Schröder, under medverkan av en del svenskar som Sune Johansson och Tore Wretö. Editionen är utgiven med vetenskapliga ambitioner, men i själva verket trotsar den, vilket den ansvarige är väl medveten om, de flesta textkritiska regler och principer. Detta på grund av att romanen är en textkontamination, den är alltså sammanfogad av olika textavsnitt: först korrekturet och sedan ett antal manuskriptdelar. Det gör att resultatet mer är en konstruktion av utgivarna själva snarare än Livijn, men detta förfaringssätt var emellertid det enda praktiskt möjliga.³⁰

2.3 Forskningsöversikt och den äldre receptionen

Om forskningen kring Clas Livijns författarskap i allmänhet kan sägas vara föga omfattande, så har den när det gäller *Riddar S:t Jöran* av förklarliga skäl varit ännu mer begränsad. På samma sätt är förhållandena i litteraturhistorieskrivningen, där romanens existens ibland får korta omnämmanden, men annars inte berörs överhuvudtaget.

Den förste att nämna *Riddar S:t Jöran* var Adolf Iwar Arwidsson, som i inledningen till första delen av Livijns samlade skrifter 1850 skrev att den hade varit ”när färdig från pressen”, men att hela upplagan förstördes.³¹ Senare under 1800-talet berörs den bland annat av Peter Wieselgren i femte delen av *Sveriges sköna litteratur* (1849), Carl David af Wirsén nämner den kort i sin vetenskapliga uppsats om Livijn, och i den första utgåvan av *Nordisk familjebok* redovisas den summariskt som Livijns ”sista romanförsök”.³² I den andra och reviderade utgåvan, populärt kallad ”Uggleupplagan”, av samma uppslagsverk har beskrivningen av *Riddar S:t Jöran* utökats. Där meddelas nu också att det är fråga om ”en fantastisk roman i Hoffmanns stil”, och den karakteriseras också som en nyckelroman med ”en ytterst skarp, satiriskt allegorisk skildring af tidens politiska förhållanden”.³³ Orsaken till

²⁶ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”.

²⁷ Stephan Michael Schröder, ”Kommentarer”, s. 240.

²⁸ Melander, s. 199.

²⁹ Claes Livijn [sic], ”Ur Riddar Sanct Jöran”, i *Artes*, 1975:3 (Stockholm, 1975), s. 134-145.

³⁰ Stephan Michael Schröder, ”Kommentarer”, s. 258 f.

³¹ Adolf Iwar Arwidsson, ”Lefnads-teckning”, i *Samlade skrifter af Clas Livijn*, I (Örebro, 1850), s. XXI, fotnot.

³² Peter Wieselgren, *Sveriges sköna litteratur, en öfverblick vid akademiska föreläsningar*, V: *Statens sköna litteratur 1809-1844* (Stockholm/Uppsala, 1849), s. 628; Wirsén, s. 78; Christoffer Eichhorn, ”Livijn, Klas Johan”, i *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, huvudred. John Rosén, Theodor Westrin, IX (Stockholm, 1885), kol. 1505.

³³ Johan Mortensen, ”Livijn, Klas (Clas) Johan”, *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, huvudred. Theodor Westrin, XVI (Stockholm, 1912), kol. 825.

denna komplettering av fakta blir uppenbar då artikeln i den nya, reviderade upplagan har skrivits av den store Livijnforskaren Johan Mortensen, som samma år publicerade den redan omtalade uppsatsen om *Riddar S:t Jöran* tillsammans med textavsnitt i *Samlaren*.³⁴ Mortensen går där igenom de olika manuskripten och utkastet, det ombrutna korrekturet kände han som bekant inte till, och gör den första ansatsen till att åldersbestämma och arrangera dem i rätt ordning, samt återskapa handlingen. Han kommenterar dessutom den samhälleliga kontexten och försöker identifiera de verkliga personerna bakom Livijns olika romangestalter och tolka betydelsen av Humbloms fantastiska upplevelser. De litterära influenserna i *Riddar S:t Jöran* och likheten med E.T.A. Hoffmanns verk undersöks också, något som skulle komma att studeras mer grundligt av Sven G. Melander drygt ett halvt sekel senare. Andra förebilder som Mortensen drar paralleller till är Ludwig Tieck och Jean Paul, och han finner att Livijns satir erinrar om Jonathan Swift eller William Thackeray.³⁵ *Riddar S:t Jörans* serie av ”fantastiska bilder” kopplar han även ihop med stilen i *Tusen och en Natt*.³⁶

Mortensens omdömen om *Riddar S:t Jöran* är motstridiga. Å ena sidan berömmar han dess mästerligt uttänkta komposition, eleganta dialog, kvickhet och ”skimrande humor”.³⁷ Å andra sidan finner han däri, liksom i *Spader Dame*, en disharmonisk stämning, ett sorts bittert ”missnöje med livets prosa” som romanen präglas av, och som han vänder sig emot.³⁸ Men romanens största fel är enligt Mortensen att ”den saknar allmänmänsklighet” och därför inte kan vara av intresse för en större läsekrets. Orsaken är, som Mortensen ser det, att Livijn bundit de satiriska anspelningarna så nära de samtida tilldragelserna och personerna, att *Riddar S:t Jöran* har blivit en nyckelroman, där mycket som har glömts bort kommer att gå publiken förbi.³⁹ Emellertid anser han att det är ”ett mycket intressant arbete”, om inte annat som det första större försöket ”i Hoffmanns stil”.⁴⁰ Därför förtjänar romanen att utgivas, ”så att den åtminstone blefve tillgänglig för den verklige litteraturvännen”.⁴¹

I monografen *Clas Livijn: Ett nyromantiskt diktarefragment* (1913) refererar Mortensen återigen handlingen i *Riddar S:t Jöran* och konstaterar dess påverkan från Hoffmann. Men i romanen, ”kanske den egendomligaste” av Livijns efterlämnade fragment, upptäcker han nu även en burlesk ton, som påminner om ”Rabelais’ skildringar” i de senare böckerna om jätten Pantagruel.⁴²

I slutet av 1800-talet utarbetade Henrik Schück tillsammans med Karl Warburg det omfattande verket *Illustrerad svensk litteraturhistoria*. I den tredje och helt omarbetade upplagens sjätte del från 1930, betitlad ”Efterromantiken”, berörs *Riddar S:t Jöran*. Det sker emellertid i förbigående och Schück informerar endast om att den är författad ”i Hoffmanns stil”.⁴³ Likväl är det ändå det senaste

³⁴ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”

³⁵ Ibid., s. 66, m.fl.; Ibid., s. 76.

³⁶ Ibid., s. 44.

³⁷ Ibid., s. 74 f.

³⁸ Ibid., s. 46.

³⁹ Ibid., s. 47; Ibid., s. 71.

⁴⁰ Ibid., s. 73.

⁴¹ Ibid., s. 76.

⁴² Mortensen, *Clas Livijn*, s. 315; Ibid., s. 321 f.

⁴³ Henrik Schück, ”Roman och novell”, i Henrik Schück, Karl Warburg, *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, VI: *Efterromantiken*, 3 fullständigt omarb. uppl. (Stockholm, [1930]), s. 136. [Schücks text bygger till viss del på

omnämmandet som gjorts; i alla de följande litteraturhistorierna har Livijns roman nämligen förbigåtts med fullständig tystnad. Tilläggas bör dock att *Riddar S:t Jöran* nämns i några få ordalag av Berit Sternby, som skrivit artikeln om Clas Livijn i den andra, utvidgade upplagan av *Svenskt litteraturllexikon* (1970). Hon karakteriserar den där som en ”närgången allegorisk skildring av samtida svenska förhållanden, en nyckelroman”.⁴⁴

Inom den vetenskapliga forskningen behandlades emellertid *Riddar S:t Jöran* litet mer aktivt under en tidsrymd av tio år mellan 1965 och 1975. I Sven G. Melanders licentiatavhandling, som dessvärre förblev otryckt, var den ett tacksamt studieobjekt för en undersökning av hur E.T.A. Hoffmanns fantastiska författarskap påverkat den svenska litteraturen under 1800-talet.⁴⁵ I likhet med Mortensen hävdar han att många av romanens allusioner på dagsaktuella händelser ”torde gå en modern läsare helt förbi, eftersom de [...] numera fallit i glömskans djup”.⁴⁶ ”Tyvärr är det väl så”, förmodar även Melander, ”att romanens nära samband med sin tid gör det svårare för nutiden att se dess förtjänster i övrigt”.⁴⁷ I Anne-Marie Wieselgrens *Carl-Johans-tidens prosa*, där den svenska fiktionsprosans utveckling under 1800-talets första hälft skärskådas, är Clas Livijn centralfigur, men det är främst *Spader Dame* som hon befattar sig med. *Riddar S:t Jöran*, ”en högst säregen skapelse”, åtnjuter ändå ett utrymme på knappt åtta sidor.⁴⁸ Där konstaterar visserligen Wieselgren att berättelsen ofta är mycket kvick och tidlöst rolig i sina formuleringar, en ”fantastisk saga för vuxna” med stundtals mycket bra dialog och livfulla och medryckande partier.⁴⁹ Men hon finner samtidigt, liksom i de andra analyserna av Livijns texter, hans ”vanliga böjelse för kanslispråksord och -formuleringar” däri, tillsammans med en något samtidsbunden satir.⁵⁰ Att romanen är starkt influerad av Hoffmann påtalar hon också.⁵¹

Livijns medverkan hos Wieselgren är dock uteslutande motiverad av ”de språkliga manifestationerna av den tidsbundenhet, som gör de flesta av hans verk mindre njutbara för nutida läsare”, och som Börje Räftegård har påpekat är hennes intresse av övervägande instrumentell karaktär.⁵² Desto mer positivt inställd är Thomas von Vegesack, som i titeln till sin text om Livijn och *Riddar S:t Jöran* i *Artes* 1975 till och med rubricerar sina publicerade utdrag ur romanen som ”Fragment av en klassiker” [egen kurs.].⁵³ Han frågar sig också om det inte i grund och botten är *Riddar S:t Jöran*, ”den första politiska romanen i Sverige”, som bör betraktas som det viktigaste verket i Livijns produktion, i stället för *Spader Dame*.⁵⁴ Artikeln om Clas Livijn i *Svenskt biografiskt*

Warburgs avsnitt i tidigare upplagor av *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, men i hur stor omfattning har jag ej haft möjlighet att undersöka.]

⁴⁴ Berit Sternby, ”Livijn, Clas Johan”, i *Svenskt litteraturllexikon*, 2 utv. uppl. (Lund, 1970), s. 342.

⁴⁵ Melander, s. 199-215.

⁴⁶ Ibid., s. 200.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ A.-M. Wieselgren, s. 78; Ibid., s. 78-86.

⁴⁹ Ibid., s. 79; Ibid., s. 81.

⁵⁰ Ibid., s. 79.

⁵¹ Ibid., s. 78.

⁵² Ibid., s. 5; Börje Räftegård, ”Kommentarer”, s. 219 f.

⁵³ Vegesack, ”Fragment av en klassiker”, s. 146 f.

⁵⁴ Ibid., s. 147.

lexikon några år senare är även den skriven av Vegesack, men i dess korta stycke om *Riddar S:t Jöran* tillförs ingenting nytt.⁵⁵

Kjell Espmark höll ett minnestal över ”Den fragmentariske Clas Livijn” i Svenska Akademien vid dess högtidssammankomst den 20 december 1990, och i januari det följande året trycktes det i dess årliga samlingspublikationen för tal och texter.⁵⁶ *Riddar S:t Jöran*, som Espmark anser vara ännu märkvärdigare än *Spader Dame*, skulle enligt honom ”ha bildat epok i den svenska romanens historia”, och han kan bara beklaga att den aldrig kom längre än till ett korrektur.⁵⁷ Vidare likställer han den med Michail Bulgakovs *Mästaren och Margarita* (1966), om än i svenskt 1820-tal.⁵⁸ Om Livijns satiriska stil i allmänhet yttrar sig Espmark också och menar att den har uppkommit i Jonathan Swifts, Laurence Sternes och Jean Pauls efterföljd.⁵⁹ Mot Mortensens påståenden om att *Riddar S:t Jöran* skulle vara för nära anknuten till Livijns samtid för att kunna avnjutas i våra dagar går Espmark i polemik. Han hävdar i stället att den ”i alla händelser” äger ”giltighet också i andra epoker än författarens egen”, och att Mortensen överdrivit samtidsreferensernas betydelse.⁶⁰ Avslutningsvis önskar han att litteraturvetenskapen kunde åta sig uppgiften att utgiva *Riddar S:t Jöran*, med förhoppning om att den i framtiden kanske skall ”visa sig viktigare än *Spader Dame* för Clas Livijns ställning som vår märkvärdigaste *minor classic*”.⁶¹

Espmarks yttrande var en förutsägelse som redan ett par år senare skulle visa sig gå i uppfyllelse. 1993 trycktes nämligen *Riddar S:t Jöran* för första gången i sin helhet. I utgåvan har Börje Räftegård skrivit presentationen av romanen och kommentarerna om dess litterära, sociala och politiska kontext, medan utgivaren, den tyske skandinavisten Stephan Michael Schröder, stått för de mer textkritiska redogörelserna beträffande manuskript och editionsprinciper. Räftegård är sparsam med att utdela värdeomdömen. Liksom Mortensen ser han *Riddar S:t Jöran* som en nyckelroman, men han reducerar den inte uteslutande till en sådan; det är endast en dimension bland flera.⁶² Till den yttre formen menar Räftegård att det är ”en av de mest underfundigt komponerade romanerna i svenskt 1800-tal”, men erkänner också att den till en början kan verka ”en smula svåröverskådlig”.⁶³ I Livijns prosastil finner han ytterst påtagliga spår av juridiskt ämbetsmannaspråk med kanslisvenskans egenartade ordval och något omständliga formuleringar. Men Räftegård verkar emellertid inte anse att detta överskuggar de goda sidorna hos *Riddar S:t Jöran*. I fråga om litterära jämförelser nämns självklart E.T.A. Hoffmanns fantastiska novellistik, samband som Räftegård dock endast återger i enlighet med Mortensens

⁵⁵ Vegesack, ”Livijn, Clas Johan”, s. 763.

⁵⁶ Kjell Espmark, ”Den fragmentariske Clas Livijn”, i *Tal och texter 20 december 1990: Svenska Akademien*, utg. Svenska Akademien (Stockholm, 1991). Espmarks text kommer genom hela uppsatsen att citeras efter den senare version som trycktes som förord till utgåvan av *Spader Dame* (1997), s. VII-XVIII.

⁵⁷ Ibid., XVI; Ibid., s. XI.

⁵⁸ Ibid., s. XVII.

⁵⁹ Ibid., s. XI.

⁶⁰ Ibid., s. XVIII.

⁶¹ Ibid., s. XVIII.

⁶² Räftegård, ”Kommentarer”, s. 230.

⁶³ Ibid., s. 239; Ibid., s. 237.

slutsatser.⁶⁴ Men han ser även kopplingar till politiska romaner från senare delen av 1800-talet, som August Strindbergs *Röda rummet* och *Det nya riket*.⁶⁵

Stephan Michael Schröder är mindre blygsam än Räftegård och utnämner *Riddar S:t Jöran* till ett mästerverk.⁶⁶ Trots det medger han att det i senare delen av romanen finns åtskilliga passager som är ”ganska sega att ta sig igenom”, men förklarar det med att Livijn ännu inte såg den som färdigställd.⁶⁷ När det gäller utgivandet av *Riddar S:t Jöran* tycker Schröder inte att det egentligen behöver rättfärdigas, då redan den litteraturhistoriska betydelsen väger tillräckligt tungt: ”Romanen är ett av huvudverken av den jämte C J L Almqvist kanske mest betydande prosaisten på 1820-talet, den är ett viktigt vittnesbörd om E T A Hoffmann-reception i Sverige och utan tvivel enastående i sitt slag i svensk litteratur.”⁶⁸

Kjell Espmarks tal om ”den fragmentariske Clas Livijn” trycktes igen 1997, som inledning till den nya utgåvan av *Spader Dame* i Svenska Akademiens klassikerserie.⁶⁹ Partiet om *Riddar S:t Jöran* har där reviderats något så att det även kommenterar den publicering som ägt rum, och Espmark uttalar sin tacksamhet mot den tyske utgivaren. I recensionerna som följde denna utgivning av *Spader Dame* är det endast i ett fåtal som *Riddar S:t Jöran* omtalas, de flesta tycks vara ovetande om att Livijns roman publicerats ett par år tidigare. Thure Stenström, som ”under bekymrade huvudskakningar” även hade recenserat *Riddar S:t Jöran* (se nedan), kallar den nu i efterhand för ”floskulös och förkonstlad”.⁷⁰ Mer hänförd är Peter Ortman, som emellertid inte haft möjlighet att läsa den, men verkligen ser fram emot att få göra det.⁷¹

Alltsedan dess har det varit överraskande tyst om *Riddar S:t Jöran*, det verkar nästan som om den åter skulle ha glömts bort. Som ett visst erkännande får man väl onekligen räkna det faktum att inledningsavsnittet i romanen 1994 blev intaget i antologin *Svensk litteratur* för att ge prov på romantikens prosa, men annars så har inga betydande uppsatser eller artiklar skrivits om *Riddar S:t Jöran*.⁷² I Carl-Michael Edenborgs efterskrift till Clas Livijns översättning av Ludwig Tiecks *Mästerkatten eller Katten i stöflor* (1999) nämns den visserligen, men enbart som hastigast, och likadant var det hos Otto Fischer två år tidigare.⁷³ Även i Ola Wimans uppsats i *Samlaren* 2002 om guld-, silver- och järnmetaforiken i *Spader Dame* påtalas det i en not att till skillnad från i denna roman, där Livijn arbetar i en ”metaforisk teknik”, så använder han i stället en metamorfosisk teknik

⁶⁴ Räftegård, ”Kommentarer”, s. 238.

⁶⁵ Ibid., s. 240.

⁶⁶ Stephan Michael Schröder, ”Kommentarer”, s. 251.

⁶⁷ Ibid., s. 256.

⁶⁸ Ibid., s. 257.

⁶⁹ Espmark (1997), s. VII-XVIII.

⁷⁰ Thure Stenström, ”Som Livijn bör man skriva om man vill vara på modet i dag”, i *Svenska Dagbladet* 1997-11-12.

⁷¹ Peter Ortman, ”Livijn – Lejon eller hare?”, i *Helsingborgs Dagblad* 1998-02-25.

⁷² Claes Livijn [sic], ”Ur Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet”, i *Svensk litteratur*, III: *Romantiken*, utg. Ingemar Algulin, Barbro Ståhle Sjönell (Stockholm, 1994), s. 476-485.

⁷³ Carl-Michael Edenborg, ”Efterskrift”, i Ludwig Tieck, *Mästerkatten eller Katten i stöflor*, övers. Clas Livijn (1812), utg. Carl-Michael Edenborg (Lund, 1999), s. 109-123; Fischer, s. 3-17.

i *Riddar S:t Jöran*.⁷⁴ Dessvärre utvecklar emellertid inte Wiman sitt resonemang. Allra senaste uppmärksammades *Riddar S:t Jöran* väldigt kort 2004 i en kulturartikel av Andreas Brunner, med det tyvärr passande temat ”De bortglömda”, där han kallar den för en ”guldgrip”.⁷⁵

2.4 Den moderna receptionen

Materialet som kommer att användas i den följande undersökningen av den moderna receptionen av *Riddar S:t Jöran* är de fem dagstidningsrecensioner som publicerades efter dess utgivning 1993. Samma recension som förekommer i *Svenska Dagbladet* återfinns även i det första numret av tidskriften *Parnass* 1993, men kommer ändå att tas i beaktning när det gäller rubriken. Ytterligare tre recensioner finns tryckta i internationella tidskrifter, men varav enbart en har medtagits här.⁷⁶ Dessa recensioner kommer först att presenteras kronologiskt och sedan, i ett senare avsnitt, att jämföras med de drag i den äldre, begränsade receptionstraditionen som utvecklats kring *Riddar S:t Jöran* i forskningen och litteraturhistorieskrivningen.

2.4.1 Göteborgs-Tidning Kvällsposten iDAG – 1993-07-12

Riddar S:t Jöran utgavs som sagt i Tyskland 1993, men distribuerades ej till den svenska bokhandeln. I stället fick boken köpas direkt från det tyska universitetsförlaget, vilket gjorde att recensionerna blev något sena och relativt fåtaliga. Jan Arnald, sedermera redaktör för tidskriften *Artes* där ju utdrag ur *Riddar S:t Jöran* tidigare hade publicerats, var den förste att anmäla romanen, vilket skedde i GT under rubriken ”Satir och svindlande skönhet”.⁷⁷

Arnald ”förfasas” över att *Riddar S:t Jöran* ”inte finns att få i Sverige” och han tycker att det är ”ett underkännande av hela vårt kulturliv” när denna ”självlara del” av det svenska kulturarvet ges ut i Tyskland. Även om Arnald tillstår att den är ”något åldrad”, så är det ändå vår första politiska roman, och därför ”epokgörande”. *Riddar S:t Jöran* visar på en revolutionär sida hos romantiken som gick förlorad i Sverige, och pekar på så sätt ”framåt mot Röda rummet”, menar Arnald. Liksom den senare har den ”också karaktär av nyckelroman”. Romanens fantastiska framtoning hänför han till E.T.A. Hoffmann och de illusionsbrytande effekterna som Livijn leker med till Jean Paul.

Över *Riddar S:t Jörans* egna förtjänster som litterärt verk är Arnald minst sagt entusiastisk och han tvekar inte att kalla den ett mästerverk, och därefter beskriva den som ”ett veritabelt fyrverkeri av glimrande fantasteri och stilistisk mångfald av satiriska svinhugg och svindlande skönhet”. Begeistringen fortsätter rörande ”den språkliga spänsten” och Arnald imponeras avslutningsvis av

⁷⁴ Wiman, s. 76, not 33.

⁷⁵ Andreas Brunner, ”Andreas Brunner minns Clas Livijn”, i *Sydsvenskan* 2004-05-02.

⁷⁶ Den första är av Monika Specht-von Bonsdorff och trycktes i *Tijdschrift voor skandinavistiek*, 1994:1 (Amsterdam, 1994), s. 89 ff. Den andra, skriven av Louise Vinge, publicerades i *Skandinavistik: Zeitschrift für Sprache, Literatur und Kultur der nordischen Länder*, årg. 25 (Glückstadt, 1995), s. 164 ff. De är dessvärre författade på nederländska respektive tyska.

⁷⁷ Jan Arnald, ”Satir och svindlande skönhet”, i *Göteborgs-Tidning Kvällsposten iDAG* 1993-07-12. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Arnalds recension.

”kasten mellan mäktiga, magiska manifestationer och lågkomiska effekter, mellan skirt skön prosalyrik och ett perfekt imiterat kanslispråk, mellan bibelinfluerad prosa och prosa inspirerad av medeltidslegenden: ett språk med så många ironiska bottnar att det, även i senmodernitetens ironiöverflödande värld, förblir svårt att veta hur romanen egentligen ska läsas”.

2.4.2 Svenska Dagbladet – 1993-07-16 och Parnass – Nr 1 1993

Uppsalaprofessorn Thure Stenström var nästa kritiker att ta sig an *Riddar S:t Jöran*. Hans recension, klart överlägsen de andra när det gäller längd, trycktes först i SvD och sedan i premiärnumret av tidskriften *Parnass*.⁷⁸ I SvD-rubriken kallas utgåvan av *Riddar S:t Jöran* för ett ”litterärt fynd”, men det är emellertid litet missvisande i sammanhanget. Stenström anser att ”[f]ör vänner av romantisk tankeflykt och utstuderad fantastik kan boken vara ett fynd, liksom för den person- och kulturhistoriskt intresserade som vill veta mer om vad som tilldrog sig i 1820-talets Stockholm”. Men för resterande läsare är den ingenting att ha, tycks Stenström insinuera: ”Åtminstone för den som hyser stark sympati för upplysningens grundtankar, att det inte nödvändigtvis är snillrikt att utveckla galenskap eller att i tid och otid uttrycka sig krystat, krångligt och dunkelt, erbjuder ’Riddar S:t Jöran. Ett Quodlibet’ en svår provosten.” Han förnekar inte att publiceringen är en sensation, men för honom rör det sig endast om en litteraturhistorisk sådan och han har ingenting till övers för eventuella litterära kvaliteter i *Riddar S:t Jöran*. Trots detta inlåter han sig inte i någon utförligare diskussion kring denna litteraturhistoriska betydelse, han noterar endast romanens fantastik i ”Hoffmann-maneret”. I stället ägnar han sig till större delen åt de konstnärligt undermåliga egenskaperna:

För att följa intrigen krävs det ”stora ansträngningar”, men det är i det språkliga som många brister finns enligt Stenström, som anser att *Riddar S:t Jöran* kännetecknas av ”ett ordprål som övergår allt förstånd”. För att kunna läsa ”den svåra texten” krävs en utförlig ord- och sakkommentar, något som den ”formligen ropar efter”. Vidare citerar han det Olle Holmberg skrivit om *Spader Dame* (se nedan):

Boken [...] är författad i en stil som måste göra var och en yr i huvudet som oförberedd får den stjälp över sig. Den är stollig, avvita, full av metaforisk svulst och obegriplighet; ett verk, kan man tycka, av en av dessa litteraturens eviga modernister som i brist på förmåga att göra sig gällande på ett naturligt sätt måste göra det på ett onaturligt.⁷⁹

Detta, menar Stenström, gäller i ännu högre grad för den ”högst besynnerliga” *Riddar S:t Jöran*. Men där Holmberg ändå, efter mycket letande, finner ”en melodi som fastnar i örat [sic] som inte riktigt liknar någon annan i den klassiska svenska romanlitteraturen”, så är Stenström helt döv för detta i fråga om den recenserade romanen.⁸⁰ För att i *Riddar S:t Jöran* kunna ”urskilja en levande melodi [...]

⁷⁸ Thure Stenström, ”Lärt lagarbete bakom litterärt fynd”, i *Svenska Dagbladet* 1993-07-16; Thure Stenström, ”Efter 170 år i glömska: Nyutgiven klassiker av romantikern Clas Livijn”, i *Parnass: De Litterära Sällskapens tidskrift för och om skönlitterära klassiker*, utg. De Litterära Sällskapens Samarbetsnämnd, 1993:1 (Stockholm, 1993), s. 56 ff. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Arnalds recension såsom den trycktes i SvD.

⁷⁹ Olle Holmberg, ”Spader Dame”, i förf:s *Lovtal över svenska romaner* (Stockholm, 1957), s. 18. Citerat efter Stenström.

⁸⁰ Ibid. Citerat efter Stenström. Observera att Stenström här glömt ett ord i citatet, ett ”och” ska finnas mellan ”örat som” och ”inte riktigt”.

eller för att kunna kalla den för en levande klassiker, måste man ha rätt egendomliga kriterier på levande liv” skriver Stenström sarkastiskt.

Han fortsätter med att förmoda att uppskattningen av *Riddar S:t Jöran* sannolikt kan främjas av en ”god beläsenhet i Derrida och Paul de Man och annan modern litteraturteori av de rätta dekonstruktivistiska och spetsfundiga sorterna”, som troligtvis även kan skapa ”en bättre förväntningshorisont” hos läsaren. Stenström konstaterar sålunda att utgivningen av *Riddar S:t Jöran* verkar ligga rätt i tiden:

Den är som gjord för romantiska och esoteriska finmakare av yngre årgång, som vet att en text är en text som inte behöver ha mycket med verkligheten att göra och som heller – noga taget – ingenting behöver betyda. För oss andra och mindre invigda kan det tyckas vara förspild möda att försöka leta ut gåtorna och tyda symbolerna, hitta allusioner och begripa ironierna i denna svulstiga fantastik.

En av bröderna Blommelin yttrar det, i Stenströms tycke, klokaste i hela romanen: ”Hvilka orimligheter! De äro knappat [sic] tänkbara i en Roman, så framt den icke är af Hoffman, eller imiterad efter honom. De förråda en lika egen som otyglad fantasi. De skola oundgängligen sätta författarens förstånd i misscredit och blottställa honom för ganska skarpa kritiker.”⁸¹

När Thure Stenströms recension senare publicerades i *Parnass*, angav överskriften att det rörde sig om en ”klassiker” som hade utgivits, och man får väl anta att det var någon annan än Stenström som satte den rubriken.

2.4.3 *Aftonbladet* – 1993-10-13

Den kortaste av alla *Riddar S:t Jörans* recensioner är den i AB, skriven av Gunder Andersson.⁸² Innehållsmässigt är den heller inte särskilt intressant, Andersson nöjer sig med att nämna influenserna från Hoffmann och kommentera litet av det litteraturhistoriska värdet hos det som brukar karakteriseras som Sveriges första politiska roman. Att ”denna felande länk i den svenska litteraturhistorien” nu givits ut betraktar han som ”en litterär händelse av rang”. ”Snäll är han inte” i sina satiriska utfall, skriver Andersson om Livijn, ”och vissa elakheter går säkert ändå den mest påläste förbi”, gissar han. Det är emellertid ”[s]ynd att samtiden inte fick se denna kastade handske”, tycker Andersson, ”reaktionen hade haft åtskilligt att berätta”.

⁸¹ *Riddar S:t Jöran*, s. 68. Citerat efter Stenström. Citat innehåller två avvikelser från Livijns original i nämnda utgåva: I SvD står det ”knappat” och i *Parnass* ”knappast”, medan det rätta är ”knappt”, och i båda versionernas citat fattas ett kommatecken mellan ”lika egen” och ”som otyglad”. Han har inte heller använt sig av citattecknen som finns hos Livijn, eller ett uteslutningstecken som borde ha skrivits ut mellan ”Hvilka orimligheter!” och ”De äro”, eftersom Livijn där har: ”utbrast Blommelin, då Humblom slutat. – ”.

⁸² Gunder Andersson, ”Livijn – efter 165 år”, i *Aftonbladet* 1993-10-13.

2.4.4 *Sydsvenska Dagbladet* – 1993-10-19

Thomas von Vegesack har vid två tidigare tillfällen (se ovan) yttrat sig om *Riddar S:t Jöran*, och i recensionen ”Svår nöt för litteraturens ordningsmän”, publicerad i SDS, gör han det ytterligare en gång.⁸³

Clas Livijn som författare kan knappast räknas till de bortglömdas skara, anser Vegesack, eftersom alla översiktsverk nämner *Spader Dame*. Men däremot har *Riddar S:t Jöran* hamnat utanför den svenska litteraturhistoriens slutna sällskap, alltså den vedertagna kanon. Anledning till detta tror han är att romanen hamnat i sprickan mellan upplysning och romantik, och därigenom vållat besvär för de som försökt passa in den bland de litterära strömningarna. Enligt Vegesack ligger därför *Riddar S:t Jörans* litteraturvetenskapliga betydelse i att den ”visar hur missvisande de gängse epokgränserna är”, eftersom Livijn är en ”oberoende ande” (vilket blir motsägelsefullt med hänsyn till det nedanstående påståendet om Hoffmanns betydelse), som inte låter sig ”inordnas i någon bestämd riktning vare sig litteraturhistoriskt eller politiskt”. Men att Livijn ständigt betecknas som en särling tycker Vegesack också är felaktigt, åtminstone saknas det inte motsvarigheter i utländska litteraturtraditioner, och han nämner det beroendeförhållande som han anser att *Riddar S:t Jöran* står i gentemot E.T.A. Hoffmanns berättelser.

Som synes ägnar sig Vegesack mest åt det litteraturhistoriska; om *Riddar S:t Jöran* är i besittning av några som helst litterära kvaliteter är det i alla fall inget som han påtalar i sin recension. Vidare menar Vegesack att det är ”märkligt” att *Riddar S:t Jöran* nu äntligen har tryckts efter drygt ett och ett halvt sekel, och för litteraturvetenskapen i Sverige borde det ”kännas oroande” när det sker i Berlin. Han anser för övrigt inte att utgåvan är oklanderlig, Livijns anspelningar på dåtidens litteratur, politik och samhälle uppfattar Vegesack många gånger som ”svårförståeliga” och de hade därför behövt förklaras i noter eller kommentarer. Som ende recensent ställer han sig också starkt kritiskt till att romanen har satts ihop av olika manuskriptversioner, så att texten befinner sig ”i ett skick som den aldrig haft”.

2.4.5 *Dagens Nyheter* – 1994-02-09

Den sista dagstidningsrecensionen av *Riddar S:t Jöran* trycktes i DN nästan fyra månader efter Thomas von Vegesacks, och kritiker den här gången var Horace Engdahl.⁸⁴

Engdahls inställning till Livijns författarskap i allmänhet verkar vara positiv och *Riddar S:t Jöran* anser han vara ”en synnerligen läsbar bok”. Trots att det var ett ”verk som kunde ha säkrat Livijns position i den svenska romanens historia”, blev romanen i stället hans minst kända, och har hittills därför fått locka ”till skratt endast på KB:s handskriftsavdelning”. Men att denna ”litterära klenod” (underrubriken säger ”litteraturhistorisk klenod”) nu ankommer till publiken i Sverige ”med post från

⁸³ Thomas von Vegesack, ”Svår nöt för litteraturens ordningsmän”, i *Sydsvenska Dagbladet* 1993-10-19. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Vegesacks recension.

utlandet” är emellertid ”lite generande”, medger Engdahl. Nu anar han i alla fall att Espmarks förutsägelse om *Riddar S:t Jörans* framtida betydelse snart kanske kan slå in.

Litteraturhistoriskt jämför han fantasierna med Livijns ämbetsmannakollega E.T.A. Hoffmann och menar att även om man kan kalla *Riddar S:t Jöran* för en föregångare till *Röda rummet*, så är den ”i än högre grad en svensk ’Mästaren och Margarita’ [en samhällssatir av ryssen Michail Bulgakov]”. Livijns romankonst hör också till samma skola som engelsmannen Laurence Sternes, menar Engdahl, som även finner ett visst släktskap med Georg Christoph Lichtenberg, en tysk satiriker.

Livijns prosastil ”har betydande inslag av kanslislvenska och av lagbokens vändningar”, konstaterar Engdahl. I kombination med de vilda poetiska inslagen skapar det själva samhällskritiken och komiken i *Riddar S:t Jöran*. ”Att läsa den”, skriver Engdahl också, ”är att invigas i den hemliga, ofta förnekade alliansen mellan romantiken och upplysningen”, och han kan därför inte förstå hur Räftegård i sin kommentar kan kalla romanen för realistisk. I stället hävdar han att den framför allt är ”ett stort försvar för fantasin och för diktarens obegränsade frihet, också gentemot sin egen skapelse”.

2.4.6 *Scandinavica* – 1995-05

I *Scandinavica*, en internationell tidskrift för skandinaviska studier, publicerades 1995 en något försenad recension av *Riddar S:t Jöran*, författad av Karin Petherick.⁸⁵ Det är med ”happy anticipation”, meddelar hon läsaren, som hon efter goda erfarenheter av *Spader Dame* har läst Livijns *Riddar S:t Jöran*. Det visar sig emellertid vara ”hard work”, delvis på grund av den tryckta textens densitet.⁸⁶ Men vad det mer beror på specificerar hon aldrig riktigt. Antagligen menar hon att mycket av Livijns anspelningar på sitt samtida samhälle är svåra att begripa i dag; åtminstone hävdar hon att en kommentar är ”essential to an understanding of the text”.⁸⁷ Vidare nämner hon att Börje Räftegård har uppmärksammat romanens likhet med E.T.A. Hoffmanns stil. I och med det slutar den tämligen kortfattade recensionen.

2.5 Förhållandena mellan äldre och ny reception

Den svenska litteraturhistorien har ännu inte funnit något utrymme i sin kanon för Clas Livijns *Riddar S:t Jöran*. I *Illustrerad svensk litteraturhistoria* 1930 finns, som ovan påtalats, det senaste omnämnandet, alltså för trekvarts sekel sedan, och det återstår ännu att se om nästa stora litteraturhistorieverk kan bereda plats för denna roman, nu när den äntligen har publicerats. En receptionstradition kring *Riddar S:t Jöran*, med en del återkommande värderingar och litterära

⁸⁴ Horace Engdahl, ”Clas Livijns bortglömde drakdödare: Horace Engdahl om en litteraturhistorisk klenod på KB och maktspel i artonhundratalets Stockholm”, i *Dagens Nyheter* 1994-02-09. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Engdahls recension.

⁸⁵ Karin Petherick, ”Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet”, i *Scandinavica: An International Journal of Scandinavian Studies*, red. Janet Garton, årg. 34:1 (London/New York, 1995), s. 127 f.

⁸⁶ Ibid., s. 127.

⁸⁷ Ibid., s. 128.

jämförelser har ändå lyckats uppstå, om än en mycket begränsad sådan, genom de forskningsinsatser som gjorts och de artiklar som skrivits.

Här kommer nu förhållandena mellan denna äldre receptionstradition och den senare receptionen av *Riddar S:t Jöran* vid utgivningen 1993 att utredas. Jag har försökt att dela in jämförelsen i passande kategorier, i hopp om att den därmed blir mer överskådlig.

2.5.1 Litterära influenser och motsvarigheter

Vanligtvis har *Riddar S:t Jöran* och dess fantastier kopplats samman med verk av Livijns tyske ämbetsmannakollega E.T.A. Hoffmann. Som redan nämnts var Johan Mortensen först att göra denna iakttagelse, även om inflytandet på andra texter av Livijns fastställts tidigare, men ämnet kom att utredas noggrannare i Sven Melander licentiatavhandling 1965.⁸⁸ Även Schück påtalade i *Illustrerad svensk litteraturhistoria* att romanen är författad ”i Hoffmans stil”.⁸⁹ Anne-Marie Wieselgren påtalar kort den starka betydelse för utformningen av Livijns roman som dennes verk har haft.⁹⁰ I Börje Räftegårds kommentar i *Riddar S:t Jöran*-utgåvan nämns sedan åter sambandet med Hoffmanns fantastiska novellistik (fast den delen av kommentaren består egentligen av ett referat av Mortensens tidigare slutsatser).⁹¹ Schröder skriver i sin del av samma kommentar att *Riddar S:t Jöran* belyser receptionen av Hoffmanns författarskap i Sverige, och han återger även en del av Melanders forskningsresultat.⁹²

Anknytning till Hoffmann undgick inte heller någon av de sex kritikerna som senare recenserade nämnda roman, vilket förevisats ovan, av vilka samtliga liknar Livijns stil med dennes författarskap. På 1910-talet associerades *Riddar S:t Jöran* till den tyske romantikern Jean Paul av Mortensen och i sitt Akademital 1990 anmärkte Kjell Espmark hans, bland andras, inverkan på Livijns satir i allmänhet.⁹³ Men av recensenterna 1993 är det endast Jan Arnald i GT som nämner honom, och då som upphov till de upprepade avvikelserna från verklighetsillusionen som Livijn experimenterar med.⁹⁴ Två andra författare som Mortensen behandlade i anslutning till *Riddar S:t Jöran* var den tyske romantikern Ludwig Tieck, som Livijn även översatte, och den franske renässansförfattaren François Rabelais, vars burleska humor i boksviten om jätten Pantagruel han tycks finna en motsvarighet till i Livijns roman.⁹⁵ Ingen av dessa nämns dock över huvud taget av de nutida kritikerna, och samma sak gäller för de satiriska författarna Jonathan Swift och William Thackeray, som även nämns av

⁸⁸ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 65 ff.; Melander, s. 199-215.

⁸⁹ Schück, s. 136.

⁹⁰ A.-M. Wieselgren, s. 78.

⁹¹ Räftegård, ”Kommentarer”, s. 238.

⁹² Schröder, ”Kommentarer”, s. 257; Ibid., s. 254.

⁹³ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 73, m.fl.; Espmark (1997), s. XI.

⁹⁴ Exempelvis i *Riddar S:t Jöran*, s. 68 där Humblom med flera avbryter författaren och tilltalar läsarna.

⁹⁵ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 66, m.fl.; Mortensen, *Clas Livijn*, s. 321 f.

Mortensen.⁹⁶ Dennes litet långsökta koppling mellan *Riddar S:t Jöran* och *Tusen och en Natt* förekommer inte heller hos någon annan.⁹⁷

Det politiska perspektivet på *Riddar S:t Jöran* har däremot fått ett genomslag efter att Thomas von Vegesack utnämnt den till Sveriges första politiska roman och Räftegård till en föregångare till Strindbergs *Röda rummet* och *Det nya riket*.⁹⁸ Jan Arnald är helt och hållet övertygad angående den förstnämnda, medan Horace Engdahl visserligen nämner den, men hellre ser *Riddar S:t Jöran* som en svensk *Mästaren och Margarita*, en jämförelse som redan gjorts av Kjell Espmark.⁹⁹ Livijns romankonst jämförs av Engdahl med Laurence Sternes, en författare som Espmark tidigare hade nämnt i samband med Livijns satiriska stil.¹⁰⁰ Engdahl ser dessutom Livijns samhörighet med den tyske satirikern och aforismförfattaren Georg Christoph Lichtenberg, vilket han är ensam om. Annars är det anmärkningsvärt att alla de andra litterära föregångare till *Riddar S:t Jöran* som nämns i recensionerna redan har förekommit i samband med romanen, om inte i den äldre receptionen så i Börje Räftegårds kommentar till utgåvan 1993.

2.5.2 Det litteraturhistoriska värdet

Eftersom Mortensen introducerade den svenska publiken för Clas Livijns roman *Riddar S:t Jöran* i *Samlaren* 1912 måste han rimligtvis ha funnit något slags värde i den. Han är emellertid rätt så förtegen om detta, men framhåller att det är ”ett mycket intressant arbete”, om inte annat så för dess litteraturhistoriska betydelse som det första större försöket i Sverige att efterlikna Hoffmans stil.¹⁰¹ Åtminstone fördenskull förtjänade romanen att publiceras, menade han. 1975 myntade, som tidigare nämnts, Thomas von Vegesack det sedan ofta upprepade epitetet ”den första politiska romanen i Sverige”, och därefter har dess litteraturhistoriskt nyskapande egenskaper stått högt i kurs hos de flesta.¹⁰² Exempelvis hävdar Espmark att *Riddar S:t Jöran* hade kunnat bilda ”epok i den svenska romanens historia”, men eftersom så inte blev fallet hoppas han att den i framtiden ska kunna bidra till att befästa Livijns ställning ”som vår märkvärdigaste *minor classic*”.¹⁰³ Räftegård ansåg den vara en av de mest underfundigt komponerade romanerna i den svenska 1800-talslitteraturen och Stephan Michael Schröder skriver i samma kommentar till *Riddar S:t Jöran* att utgivningen egentligen inte behöver rättfärdigas, men han gör det ändå. Redan den litteraturhistoriska betydelsen väger tungt, anser han och placerar Livijn bredvid C.J.L. Almqvist i täten bland 1820-talets mest framstående prosaister. Romanen visar även på receptionen av Hoffmann i Sverige och är ”utan tvivel enastående i svensk litteratur”.¹⁰⁴

⁹⁶ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 76.

⁹⁷ Ibid., s. 44.

⁹⁸ Vegesack, ”Fragment av en klassiker”, s. 147; Räftegård, ”Kommentarer”, s. 240.

⁹⁹ Espmark (1997), s. XVII.

¹⁰⁰ Ibid., s. XI.

¹⁰¹ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 73.

¹⁰² Vegesack, ”Fragment av en klassiker”, s. 147.

¹⁰³ Espmark (1997), s. XI; Ibid., s. XVIII.

¹⁰⁴ Räftegård, ”Kommentarer”, s. 239; Schröder, ”Kommentarer”, s. 257.

Eftersom *Riddar S:t Jöran* som bekant endast funnits att tillgå i manuskript och i korrektur, och därtill varit okänd för de flesta i drygt 160 år, var det inte så överraskande att romanen orsakade viss uppståndelse då den sent omsider utgavs 1993. Flertalet kritiker var främst inriktade på dess litteraturhistoriska värde, medan något färre fokuserade på de rent litterära förtjänsterna (se nedan). I bland dem fanns ett flertal som var villiga att ge Espmark rätt gällande *Riddar S:t Jörans* potentiella kvaliteter som ett banbrytande verk. Jan Arnald uppfattar den som en självklar, men försummad, och ”epokgörande” del av vårt kulturarv. Han anser att den bland annat uppmärksammar en revolutionär aspekt hos romantiken, som ofta har fallit bort. Gunder Andersson ser på ett liknande sätt romanen som en felande länk i litteraturhistorien och utgivningen som ”en litterär händelse av rang”. Om den hade tryckts tidigare hade romanen säkerligen kunnat ge upphov till en intressant motreaktion, menar han. Enligt Vegesack ligger den litteraturvetenskapliga betydelsen hos *Riddar S:t Jöran* i att den exemplifierar hur missvisande gränserna för de gällande litterära epokerna är: Livijns roman hör hemma i gränslandet mellan upplysning och romantik, och den är därför svår att placera in bland de vedertagna strömningarna inom litteraturen. Vidare tycker Vegesack också att det är fel att Livijn alltid ska betecknas som en ”särpling” och en anomali i romantiken, eftersom det inte alls saknas motsvarigheter. Horace Engdahl beklagar i sin recension att det verk som kunde ha säkrat Livijns plats i litteraturhistorien sorgligt nog blev hans minst kända, men nu hoppas han att Espmarks förutsägelse om dess framtida betydelse snart kan uppfyllas. Engdahl ser liksom Vegesack spår av den oheliga alliansen mellan upplysning och romantik i Livijns roman, och han ställer sig totalt oförstående till Räftegård som kallar den realistisk.

En helt annan attityd har Thure Stenström, som i sin recension visserligen tillstår att utgivningen är en litteraturhistorisk sensation, men längre än så går han heller inte. Av intresse kan den enbart vara för ”romantiska och esoteriska finsmakare av yngre årgång”, således nymodiga litteraturvetare med god beläsenhet i modern litteraturteori. Men, hävdar Stenström, för att *Riddar S:t Jöran* ska kunna kallas för en levande klassiker krävs det ganska underliga definitioner på vad ”levande liv” är.

2.5.3 Samtidsreferenserna

Att *Riddar S:t Jöran* innehåller en hel del referenser och anspelningar på företeelser och politiska och litterära personligheter från Livjns samtid, är samtliga uttolkare av romanen överens om. Johan Mortensen betraktade det som det största felet med romanen. På grund av att han ansåg att så mycket av stoffet i *Riddar S:t Jöran* var bundet till en sedan länge bortglömd tid, saknades den ”allmänmänsklighet”, som han fordrar.¹⁰⁵ Således kan den endast bli intressant läsning för ”den verkliga litteraturvännen”.¹⁰⁶ I Mortensens efterföljd skriver Melander att allusionerna på för Livijn dagsaktuella händelser som ”numera fallit i glömskans djup” kommer att ”gå en modern läsare helt förbi”.¹⁰⁷ Anne-Marie Wieselgren påtalar också de många ”samtidsbundna” satiriska utfallen.¹⁰⁸ Mot

¹⁰⁵ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 71.

¹⁰⁶ Ibid., s. 76.

¹⁰⁷ Melander, s. 200.

dessa påstående opponerar sig emellertid Kjell Espmark i sitt Akademital 1990 och han instämmer inte alls i det Mortensen skrev om samtidsreferensernas negativa inflytande på uppskattningen av romanen. Det är endast Mortensen som överdrivit deras betydelse, menar han.¹⁰⁹ I kommentaren till *Riddar S:t Jöran* försöker Börje Räftegård i Mortensens efterföljd avmaskera de litterära karaktärerna och klargöra vilka samtidspersonligheter som döljer sig där bakom. Någon åsikt rörande förekomsten av dessa referenser uttrycker emellertid inte Räftegård.

Den nya receptionen av *Riddar S:t Jöran* visar tydligt att denna sida av romanen vållar vissa problem även för de mest insatta kritikerna. De flesta tycks vara överens om att de många anspelningarna på samtiden gör den lite mindre begriplig, exempelvis ser Arnald romanen som ”något åldrad”, Andersson gissar att mycket av ”elakheterna” även kommer att gå den mest påläste förbi och Vegesack anser att flertalet hänsyftningar är svårförståeliga. Thure Stenström är, som ovan framhållits, övertygad om att *Riddar S:t Jöran* rymmer mycket av intresse för den som är road av person- och kulturhistoria, men för alla andra är det mest ”förspilld möda” att försöka finna allusionerna. Stenström efterlyser en bättre kommentar där dessa förklaras, och han får senare medhåll av Vegesack och av Karin Petherick, som i sin recension hävdar att en kommentar är nödvändig för förståelsen av texten.

Begreppet ”nyckelroman” är vanligt förekommande i karakteriseringar av *Riddar S:t Jöran*. Mortensen var, vilket redan nämnts, den som lanserade beteckningen, och den som enligt Espmark ansåg att ”nycklarna gått förlorade”.¹¹⁰ I *Svenskt litteraturllexikons* artikel om Livijn finns uttrycket åter med och likaså i Räftegårds kommentar till *Riddar S:t Jöran*, men där beskriver han det som endast en av flera olika dimensioner i texten.¹¹¹ Bland recensenterna är det uteslutande Arnald som anser att den har karaktär av nyckelroman.

2.5.4 Det litterära värdet och läsbarheten

I fråga om Clas Livijns författargärning är Johan Mortensen, liksom den litteraturhistoriska och -vetenskapliga traditionen i övrigt, kluven och ibland är omdömena i det närmaste motsägelsefulla. Det är inte minst giltigt för hans värdering av *Riddar S:t Jöran*: å ena sidan berömmar han Livijn för mästerlig komposition, elegant dialog, kvickhet och ”skimrande humor”, men samtidigt besvärar han av verkets påstådda disharmoniska stämning och Livijns ”missnöje med livets prosa”, som han finner däri.¹¹² Som tidigare nämnts ansåg han även att *Riddar S:t Jöran* saknade den allmänmänsklighet som kunde ha gjort den läsvärd för en nutida publik.¹¹³ Även Sven G. Melander befarar att ”romanens nära

¹⁰⁸ A.-M. Wieselgren, s. 79.

¹⁰⁹ Espmark (1997), s. XVIII.

¹¹⁰ Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 47; Espmark (1997), s. XVIII.

¹¹¹ Sternby, s. 342; Räftegård, ”Kommentarer”, s. 230.

¹¹² Mortensen, ”Riddar S:t Jöran”, s. 74 f.; Ibid., s. 46.

¹¹³ Ibid., s. 71.

samband med sin tid” kan avleda nutidens uppmärksamhet från ”dess förtjänster i övrigt”.¹¹⁴ Exakt vilka förtjänster som åsyftas preciserar han aldrig.

Anne-Marie Wieselgren såg *Riddar S:t Jöran* som en ”högst säregen skapelse”, men med en mycket kvick och tidlöst humoristisk berättelse, med stundtals mycket bra dialog och livfulla och medryckande partier.¹¹⁵ I sin introduktion till romanen i *Artes* framkastade Vegesack tänkbarheten att *Riddar S:t Jöran* egentligen var ett mer betydelsefullt verk än *Spader Dame*.¹¹⁶ Denna tanke går igen hos Espmark femton år senare, då han hävdar att den är ännu märkvärdigare än *Spader Dame*.¹¹⁷ I kommentaren till *Riddar S:t Jöran* tre år senare tvekar utgivaren Schröder inte att kalla romanen för ett mästerverk, även om han medger att åtskilliga delar på slutet är ”ganska sega”.¹¹⁸ Han förklarar det dock med att romanen egentligen inte är fullbordad.

Liksom Schröder utnämner Jan Arnald *Riddar S:t Jöran* till ett mästerverk, och kallar den för ”ett veritabelt fyrverkeri av glimrande fantasteri och stilistisk mångfald av satiriska svinhugg och svindlande skönhet”. Horace Engdahl är däremot litet mer återhållsam och nöjer sig med att rubricera den som en litterär klenod, som dessutom är mycket läsvärd. En ”högst besynnerlig” roman full av svulstig fantastik, lyder Stenströms utlåtande om *Riddar S:t Jöran*; dessutom krävs det stora ansträngningar av läsaren för att följa intrigen, menar han. Olle Holmberg skrev bland annat att *Spader Dame* präglades av en obegriplighet som uttrycks, i brist på förmåga, på ett onaturligt sätt. Dessa ord överför Stenström till sin recension och menar att de i än högre grad stämmer in på *Riddar S:t Jöran*.

Senare omdömen faller in i den gängse polariseringen av värderingarna. 1997 hänvisade Thure Stenström till *Riddar S:t Jöran* i sin recension av *Spader Dame* och kallade den där för ”floskulös och förkonstlad”, medan Andreas Brunner titulerade den ”guldgräp” 2004.

2.5.5 Språket

Inslagen av ämbetsmannaspråk i *Riddar S:t Jöran* har i den tidigare receptionstraditionen setts med oblida ögon, i dem finner till exempel Anne-Marie Wieselgren tidsbundenheten hos Livijns prosa.¹¹⁹ Andra verkar inte ha fäst sig lika mycket vid sådana aspekter, Mortensen säger inte ett ord därom och inte heller Vegesack. Räftegård påtalar influensen av kanslisvenskan, men han förefaller inte störas av den.¹²⁰

I recensionerna av *Riddar S:t Jöran* är Thure Stenström den störste representanten för Wieselgrens ståndpunkt, han är faktiskt ännu mer negativt inställd till det livijnska språket. Han kallar det för ”ett ordprål som övergår allt förstånd”, och hävdar att den ”svåra” texten, med dess krystade, krångliga och dunkla uttryck, bokstavligen ropar efter en kommentar. Andra kritiker, som Thomas von Vegesack och Gunder Andersson, nämner inte den språkliga stilen i *Riddar S:t Jöran* alls. Jan Arnalds

¹¹⁴ Melander, s. 200.

¹¹⁵ A.-M. Wieselgren, s. 78 f.; Ibid., s. 81.

¹¹⁶ Vegesack, ”Fragment av en klassiker”, s. 147.

¹¹⁷ Espmark (1997), s. XVI.

¹¹⁸ Schröder, ”Kommentarer”, s. 251; Ibid., s. 256.

¹¹⁹ A.-M. Wieselgren, s. 5.

förhållningssätt är däremot raka motsatsen till Stenströms. Bland recensenterna är också Arnald, som tidigare omtalats, överlägset mest positiv till Livijns prosa. Han skriver exalterat om vad han kallar ”den språkliga spänsten” i *Riddar S:t Jöran*, och till skillnad från flera av de andra kritikerna finner han en ”stilistisk mångfald” i romanen, där ”ett perfekt imiterat kanslispråk” blandas med ”skirt skön prosalyrik”, ”bibelinfluerad prosa” och ”prosa inspirerad av medeltidslegenden”. Växlingarna mellan dessa olika stilnivåer är rentav det som producerar Livijns särskilda komik och samhällssatir, anser också Horace Engdahl.

¹²⁰ Räftegård, ”Kommentarer”, s. 239.

3 *Spader Dame*

3.1 Handling

Spader Dames handlingsstruktur består av en ramberättelse, i vilken ”Utgivaren” beskriver hur han under ett besök på Danvikens hospital kommer över några papper efter en galen student, som nyligen avlidit. Därefter får man ta del av denne students, Zachäus Schenanders, ”dagbok, förd i brevform”.¹²¹

Anteckningarna börjar med att Schenander tar anställning som informator hos brukspatronen och brukspatronessan på Slaggmyra, där han genast förälskar sig i brukspatronens systerdotter Marie, som han kallar för ”Spader Dame”. Kärlekshistorien blir emellertid inte långvarig, Schenander körs bort och fängslas felaktigt för stöld, medan Marie luras till att gifta sig med en kapten Leyonbraak. Den skurkaktiga kaptenen överger henne dock så fort han förbrukat hennes arv till att lösa in sina skulder. Under dessa omständigheter börjar galenskapen bryta ut i Schenanders redan instabila sinne.

Efter en våldsam konfrontation med Leyonbraak, som nu avancerat till major, tvingas Schenander fly. Han arresteras sedan för lösdriveri och anklagas falskeligen och helt utan bevis för medhjälp till ett barnmord. Men han frias så småningom, förklaras i stället för sinnessjuk och förpassas därför till Danvikens hospital, det ökända dårhuset från denna tid, där han sedermera avlider.

Även om *Spader Dames* komposition till formen är den etablerade brevromanens, så går det ändå inte att kategorisera den som en sådan, eftersom de brev Schenander skriver aldrig når någon adressat. Den borde snarare kunna kallas för en dagboksroman. I slutet av romanen har Livijn även bemödat sig om att ge berättelsen ett drag av realism genom att infoga fiktiva förhörsprotokoll och andra brottsmålshandlingar.

3.2 Utgivning

Originalutgåvan av *Spader Dame: En berättelse i brev, funne på Danviken*, Clas Livijns enda helt fullbordade roman, bär tryckåret 1824, men marknadsfördes inte förrän i januari 1825.¹²² Den har därefter kommit i nya utgåvor, sammanlagt fem stycken, ungefär vart fyrtionde år. 1850 ingick *Spader Dame* i den första delen av Livijns samlade, men långt ifrån fullständiga, skrifter som Adolf Iwar Arwidsson utgav och i Mila Hallmans biografiska studie från 1909 fanns den med som bihang.¹²³ I och med ”femtioalets” vurm för det ”romantiskt kuriösa”, nådde *Spader Dame* genom Bo Grandiens försorg åter trycket 1953.¹²⁴ Detta var första gången sedan 1825 som den utgavs som ett autonomt verk. Därefter dröjde det till 1987, då den tillsammans med några andra kortare prosatexter från

¹²¹ *Spader Dame* (1997), s. 26; Mortensen, *Clas Livijn*, s. 302. Mortensen bygger uppgiften på ett omnämnande i *Argus IV* 1825-01-29.

¹²² [Clas Livijn], *Spader Dame: En berättelse i brev, funne på Danviken* (Stockholm, 1824).

¹²³ Clas Livijn, ”Spader Dame: En berättelse i brev, funne på Danviken”, i *Samlade skrifter af Clas Livijn*, s. 337-442; Clas Livijn, ”Spader Dame: En berättelse i brev funne på Danviken”, i Hallman.

¹²⁴ Lars Gustafsson, ”Kan knappast kallas klassiker”, i *Nerikes Allehanda* 1997-12-27; Clas Livijn, *Spader Dame: En berättelse i brev funne på Danviken* (Stockholm, 1953).

romantiken utgavs i en antologi av Börje Räftegård.¹²⁵ Endast tio år senare publicerades *Spader Dame* på nytt, i Svenska Akademiens klassikerserie, men nu med en utförlig kommentar, något som länge efterlysts.¹²⁶

3.3 Tendenser i den äldre receptionen

Syftet med den föreliggande uppsatsen har inte enbart varit att analysera förhållandet mellan receptionerna av *Riddar S:t Jöran*, utan också att relatera dessa resultat till en liknande undersökning av *Spader Dame*. Därför har det även varit nödvändigt att studera denna romans äldre reception i litteraturhistorieskrivningen och den vetenskapliga forskningen, beskriva den nyare receptionen i den svenska pressen, och därefter jämföra dem med varandra.

Till följd av att *Spader Dame* har en mer omfattande receptionstradition och dessutom recenserades av fler kritiker har dessa avsnitt tillsammans kommit att uppta ett nästan lika stort utrymme som kapitlet om *Riddar S:t Jöran*. Detta kan förmodligen uppfattas som att uppsatsen är inriktad på studiet av båda romanerna, men även om man – kanske med rätta – kan komma med en sådan invändning, så är åtminstone det huvudsakliga studieobjektet *Riddar S:t Jöran*. Men för att målet att också undersöka om det har någon betydelse för receptionen huruvida receptionstraditionen har varit begränsad eller (åtminstone i det här sammanhanget) mer omfattande ska kunna uppfyllas, så är det en förutsättning att man först granskar förhållandena hos det andra verket, alltså *Spader Dame*.

Det följande är ett försök till att sammanfatta och klassificera en del av de tendenser som kan upptäckas i *Spader Dames* äldre reception, och dela in dem i olika kategorier.¹²⁷ Gränserna är emellertid alltför flytande för att det ska gå att skilja dem åt på ett systematiskt sätt, så grupperingen kan nog anses vara mer eller mindre lyckad.

3.3.1 Generella värderingar

De generella omdömena om *Spader Dame* har varit varierande på många sätt. Böök hävdade bestämt att Livijn inte hade någon ”konkret fantasi och föga psykologisk uppfattning”, medan Victor Svanberg påstod att som psykologisk studie var den ”före sin tid i vårt land” och E.N. Tigerstedt menade att även om den var ”psykologiskt fångslande”, så hade den ”konstnärligt ofullgångna uttryck”.¹²⁸ Av Böök klassades den inte alls som ett mästerverk, men var ändå ”ett intressant arbete” och Tigerstedt

¹²⁵ *Spader Dame* (1987), s. 77-165.

¹²⁶ *Spader Dame* (1997), s. 1-105.

¹²⁷ Av tids- och utrymmesmässiga skäl har vissa avgränsningar varit nödvändiga. Därför är inte recensionerna av *Spader Dame* från 1825, 1953-54 och 1987 inkluderade i undersökningsmaterialet. Därför är inte heller redovisningen av *Spader Dames* receptionstradition heltäckande.

¹²⁸ Fredrik Böök, ”Realistiska och romantiska skildrare”, i *Sveriges national-litteratur 1500-1920*, utg. Fredrik Böök, XI (Stockholm, 1922), s. 9; Victor Svanberg, *Medelklassrealism* (ursprungligen i *Sammlaren: Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning*, utg. Svenska litteratursällskapet, årg. 24-25 och 27 (Uppsala, 1943-44 och 1946)), Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 14 (Stockholm, 1980), s. 87; Tigerstedt, s. 225.

antydde indirekt att *Spader Dame* inte skulle komma att bestå.¹²⁹ Samtidigt lanserade Anne-Marie Wieselgren beteckningen ”minor classic”, som även Espmark senare skulle använda.¹³⁰ I *Den svenska litteraturen* kallade Räftegård det för ”Livijns mästerstycke” och Ingemar Algulin i *Litteraturens historia i Sverige* menade att det var välförtjänt att den nu ”vunnit förnyad uppmärksamhet”.¹³¹

3.3.2 Originaliteten

Som en röd tråd genom *Spader Dames* hela reception löper hyllandet av dess originalitet, något som även gäller bland dem som har starka invändningar mot romanen i övrigt. I sin uppsats om Livijn 1870 utnämnde Carl David af Wirsén den till ”en af de mest sällsamma skrifter vi inom denna art af poetisk produktion ega”, och senare kallade Nils Erdmann den för ”kanske vår diktningens mest originella bok” och Mila Hallman för ”en bok för sig, olik alla andra”, därför svår att ”inränga i något system”.¹³² Likaså Henrik Schück, i *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, betraktade den som en onekligen genialisk roman.¹³³ I sin recension av *Spader Dame*-utgåvan 1953 påpekade Gunnar Ekelöf att den länge varit ”en ganska ensamstående produkt” i svenska litteratur, ända tills Gösta Oswalds romaner.¹³⁴ I boken kan man även ”urskilja en melodi som fastnar i örat och som inte riktigt liknar någon annan i den klassiska svenska romanlitteraturen”, hävdade Olle Holmberg i sina *Lovtal över svenska romaner* 1958.¹³⁵ Holger Frykenstedt ansåg att det var ”utan tvivel en av den svenska romantikens originellaste och mest egenartade skapelser” i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*.¹³⁶ Anne-Marie Wieselgren beskrev *Spader Dame* i sin språkstudie som ”en högst individuell och originell romanskapelse” och tyckte även att den var ”märklig, för att inte säga unik”.¹³⁷ ”Den komplexitet och det motstånd texten erbjuder på den semiotiska nivån”, skriver Ola Wiman drygt trettio år senare i *Samlaren*, ”får inga avsiktligt genomförda motstycken i svensk romanhistoria förrän drygt hundra år senare”.¹³⁸ Även hos Andreas Brunner bedöms den som ”en unik roman i svensk litteraturhistoria”, eftersom den enligt honom är den ”första experimentromanen”.¹³⁹

Hand i hand med dessa erkännanden om det originella i *Spader Dame*, förekommer även mer tvetydiga beteckningar som ”egenartad”, ”märklig”, ”märkvärdig”, ”besynnerlig” och ”egendomlig” rikligt igenom hela receptionstraditionen.

¹²⁹ Fredrik Böök, ”Den romantiska tidsåldern”, i *Svenska litteraturens historia*, utg. Fredrik Böök, red. Otto Sylwan, ny omarb. uppl., II (Stockholm, 1929), s. 155; Tigerstedt, s. 225.

¹³⁰ A.-M. Wieselgren, s. 45; Espmark (1997), s. VII, m.fl.

¹³¹ Börje Räftegård, ”Salongernas prosa”, i *Den svenska litteraturen: Från runor till romantik* (1987), red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc, [ny rev. utg.], I (Stockholm, 1999), s. 523; Ingemar Algulin, ”Romantiken (1809-1830)”, i Bernt Olsson, Ingemar Algulin, *Litteraturens historia i Sverige*, 4 uppl. (Stockholm, 2002), s. 218.

¹³² Wirsén, s. 1; Erdmann, s. 660; Hallman, s. 124.

¹³³ Schück, s. 136.

¹³⁴ Gunnar Ekelöf, ”Två seklers handslag”, i BLM, red. Åke Runnquist, 1954:2 (Stockholm, 1954), s. 132.

¹³⁵ Holmberg, s. 18.

¹³⁶ Holger Frykenstedt, ”Atterbom och nyromantiken”, i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*, red. E.N. Tigerstedt, 2 bearb. uppl., III (Stockholm, 1967), s. 142.

¹³⁷ A.-M. Wieselgren, s. 50; Ibid., s. 52.

¹³⁸ Wiman, s. 68.

3.3.3 Ett "poem i prosa" – lyriska och modernistiska drag¹⁴⁰

Även om *Spader Dame* "hör hemma i ett tidevarv som kan synas avlägset i flera bemärkelser", så rör det sig i praktiken "om idéer och strävanden som kan urskiljas ännu i modernismens och postmodernismens århundrade", hävdade Kjell Espmark.¹⁴¹ Faktum är att han inte är ensam om denna reflexion, en mängd paralleller har i själva verket iakttagits mellan *Spader Dame* och 1900-talets experimentella litteratur. Man har särskilt uppmärksammat de lyriska inslagen i prosan. Mortensen beskrev dess språk som "färgrikt" och "poetiskt" och kallade den för "ett poem i prosa", Grandien tyckte att den borde karakteriseras som "en lång prosadikt i stället för en kort roman" på grund av den "stundtals enastående poetiska svadan" och Holmberg nalkas dess lyriskhet när han liknar den vid "en melodi som fastnar i örat".¹⁴² På senare tid har Räftegård benämnt romanens bildspråk som poetiskt och Algulin har beskrivit dess prosastil som subjektivt lyrisk, associationsladdande och expressiv.¹⁴³

Det har även ägnats en del utrymme åt att skildra hur Livijn blandar den lyriska prosan med helt andra stilgrepp. Johan Mortensen skrev att *Spader Dame* var "ömsom sentimental och demonisk, cynisk och burlesk", Victor Svanberg menade att "Livijn använder lagspråkets kantiga normalprosa till verksamt kontrast mot Schenanders lyriska fantasier" och senare har Horace Engdahl beskrivit hur "extremerna oavbrutet" kolliderar i romanen, "både känslomässigt och språkligt: himmelsk lyrik och grotesk, galghumoristisk fantasmagori och nykter vardagsscen".¹⁴⁴

Dessa växlingar mellan hög och låg stil i *Spader Dame* skapar "ett slags chockverkan som vi väl känner från den moderna dikten", menade Grandien.¹⁴⁵ Andra har även funnit att Livijns allusioner och metaforik påminner om, eller pekar fram emot, sådana tekniker som senare förekommer inom modernismen. Räftegård anser att Livijns teknik i vissa fall går att jämföra med de som påträffas hos till exempel T.S. Eliot och Gunnar Ekelöf, och Wiman erfar ett mönster i *Spader Dame*, "vars funktion påminner om vad James Joyce och T.S. Eliot lanserade som den mytiska metoden".¹⁴⁶ Wieselgren menade däremot att även om metaforerna i Livijns roman på sin tid nog kunde betecknas som "mycket djärva" och "modernistiska", så "har bekantskapen med senare tiders modernistiska poesi och prosa avtrubbat nutida läsa-reaktion".¹⁴⁷

¹³⁹ Brunner.

¹⁴⁰ Mortensen, *Clas Livijn*, s. 310.

¹⁴¹ Espmark (1997), s. VII.

¹⁴² Mortensen, *Clas Livijn*, s. 305; Ibid., s. 310; Bo Grandien, "En lekmans inledning", i *Spader Dame* (1953), s. VIII; Holmberg, s. 18.

¹⁴³ Räftegård, "Kommentar", i *Spader Dame* (1987), s. 304; Algulin, s. 218.

¹⁴⁴ Mortensen, *Clas Livijn*, s. 310; Svanberg, *Medelklassrealism*, s. 208; Horace Engdahl, *Den romantiska texten: En essä i nio avsnitt* (diss. Stockholm, 1986), s. 198.

¹⁴⁵ Grandien, s. VIII.

¹⁴⁶ Börje Räftegård, "Kommentar och ordförklaringar", i *Spader Dame* (1997), s. 140; Wiman, s. 50. Han understryker dock att även om "Livijn arbetar med en i viss mån liknande teknik", så delar han inte "den nyskapande kreativiteten bakom Joyces och Eliots metoder". De återvände till myten medan Livijns romankonst frigjorde sig från den "till förmån för realismens 'lägre' motiv". (66 f.)

¹⁴⁷ A.-M. Wieselgren, s. 51.

Utöver jämförelserna med modernistisk poesi, har även Swahn framkastat tanken att *Spader Dame* också skulle kunna kallas för en ”drömspelsteater, där personerna klyvs och fördubblas som i en dröm”.¹⁴⁸

3.3.4 *Osunda stämningar och andra moraliska omdömen*

Utöver, eller till och med jämsides med, de positiva omdömena finner man även en slags ambivalens i fråga om såväl Livijn och hans verk, främst bland den äldre tidens kritiker fram till mitten av 1900-talet. Trots att man kanske ser de särpräglade dragen i *Spader Dame*, så är det vanligt att man samtidigt kommer med nästan moraliserande värderingar och invändningar emot den. Stundom förekommer det i romanen, menade Wirsén, ”liksom i andra af samma art, något krystadt, formlösheten är stundom drifven alldeles för långt, och hetsjagten från stämning blifver ibland tröttande”.¹⁴⁹ På andra ställen kritiserar han Livijns andra verk för att innehålla ”en osund, tryckande stämning”, en obehaglig, kristendomsfientlig ton och ”en dystert sjuklig stämning”.¹⁵⁰ Johan Mortensen hävdade att Livijns pessimism och ”bittra världserfarenhet” präglar romanen och att stämningen blir ”mera bizarr”, ju längre den framskrider.¹⁵¹ Som författare hade han ”mycket sinne för grotesk poesi, demoniska och makabra effekter, våldsamt och godtycklig fantasilek”, menade sedan Fredrik Böök i *Svenska litteraturens historia* och förebrår honom även för svärmeri ”för det demoniska och titaniska”.¹⁵² Han utpekar dessutom *Spader Dame* som ”ett utflöde av all den gallsjuka och disharmoni, som samlat sig hos” Livijn genom åren.¹⁵³ Vidare skriver Böök att ”verket går i den bisarra och brustna stilen”.¹⁵⁴ ”Bizarr” är för övrigt en ofta upprepad karakterisering av romanen, hos Böök förekommer den ytterligare en gång och i Henrik Schücks avsnitt om *Spader Dame* i *Illustrerad svensk litteraturhistoria* återkommer ordet inte mindre än tre gånger.¹⁵⁵ Olle Holmberg beskrev romanen som ett verk av en författare ”som i brist på förmåga att göra sig gällande på ett naturligt sätt måste göra det på ett *onaturligt* [egen kurs.]”, medan Victor Svanberg i *Romantikens samhälle* (1980) betraktade den som ”en representant för senromantisk pessimism”.¹⁵⁶

3.3.5 *Det ”var mycket vackert sagt, men, tänk! Ändå begriper jag det ej” – läsbarheten*¹⁵⁷

En vidsträckt tidsrymd ligger mellan Livijns *Spader Dame* och nutiden, inte minst språkligt. Dess läsvänlighet tycks redan ha varit osäker på Wirséns tid, när han anmärker att romanen nog aldrig skulle komma att bli populär, något som även Mortensen instämde i: ”Numera torde *Spader Dame*

¹⁴⁸ Swahn, s. 43.

¹⁴⁹ Wirsén, s. 76.

¹⁵⁰ Ibid., s. 43; Ibid., s. 44; Ibid., s. 57.

¹⁵¹ Mortensen, *Clas Livijn*, s. 305; Ibid., s. 308.

¹⁵² Fredrik Böök, ”Den romantiska tidsåldern”, s. 154.

¹⁵³ Ibid., s. 156.

¹⁵⁴ Ibid., s. 155.

¹⁵⁵ Schück, s. 135; Ibid., s. 136.

¹⁵⁶ Holmberg, s. 18; Victor Svanberg, *Romantikens samhälle*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 13 (Stockholm, 1980), s. 72.

¹⁵⁷ *Spader Dame* (1997), s. 22.

icke räkna många läsare. Dess stil och åskådningssätt stå vår tid fjärran. Det fordras en ansträngning för att intränga i dess anda, som få underkasta sig.”¹⁵⁸ Men han tillägger emellertid att det lönar sig ”att göra försöket”.

I mitten av 1900-talet uppstod det som borde kunna benämnas ”obegriplighetskritiken” av *Spader Dame*, och den har sedan levt vidare ända in i våra dagar, säkert till viss del på grund av att en kommenterad utgåva lät vänta på sig till 1997. I inledningen till 1953 års utgåva medger Bo Grandien att romanen är svårbegriplig på sina håll, till följd av att ”den innehåller en del anspelningar och satirer som en modern läsare står främmande för”.¹⁵⁹ Men det är dock enbart detaljer, tillägger han. Gunnar Ekelöf efterlyser en kommentar till texten i sin recension i BLM, eftersom det nu får ”bli ett pusselspel för intresserade”, medan Holmberg till och med vill ha en liten doktorsavhandling, så att boken, som är ”stollig, avvita, full av metaforisk svulst och obegriplighet” och skriven ”i en stil som måste göra var och en yr i huvudet som oförberedd får den stjälp över sig”, bättre kan förstås av moderna läsare.¹⁶⁰ Även Wieselgren tror att avståndet i tiden, och ”de många tidsbundna anspelningarna boken rymmer”, gör att läsförståelsen har försvårats, men hon upplyser också om att man kan klara de allra flesta genom att läsa in sig på litteratur- och samhällshistoria som behandlar den aktuella tidsepoken.¹⁶¹ Likväl hävdade Räftegård drygt femton år senare att det är åtskilligt av innehåller som ”lätt undgår en nutida läsare”.¹⁶² Senare skulle han också komma att skriva en kommentar till *Spader Dame*, vilket han motiverade med att det är ”en stundtals »svår« roman”, som innehåller ”ett flertal allegorisk-poetiska passager som är krävande nog att genomskåda”.¹⁶³

Kritiken av det svårbegripliga i Livijns anspelningar på politiska händelser, personer och andra samhälleliga företeelser har på senare tid ersatts av en kritik av själva språket. I Bernt Olssons och Ingemar Algulins *Litteraturens historia i Sverige* står det att läsa att språket i *Spader Dame* ofta är ”kryptiskt och svårtytt”.¹⁶⁴ Göran Hägg hävdar senare i *Den svenska litteraturhistorien* att för en ”modern publik är romanen om ’Spader Dame’ tyvärr oläslig på grund av språket”.¹⁶⁵ ”Alltihop är lika tillkrånglat”, om man får tro Hägg, som ibland har ”svårt att förstå vad som händer i de komplicerade romantiska utropen”.¹⁶⁶

I frågan om *Spader Dame* fortfarande är läsbar och -värd är emellertid den övervägande delen positivt inställda. Wirsén var övertygad om att dess förtjänster även skulle erkännas av framtiden, Holmberg gjorde gällande att det krävdes ett flertal omläsningar innan romanen kunde förstås och uppskattas till fullo, och Wieselgren betraktade den som ännu ”i någon mån levande”.¹⁶⁷ Stig Hallgren ansåg att den alltså var läsvärd, Algulin kallade den för ”en i hög grad levande liten klassiker”, och

¹⁵⁸ Wirsén, s. 76; Mortensen, *Clas Livijn*, s. 303.

¹⁵⁹ Grandien, s. VIII.

¹⁶⁰ Ekelöf, s. 132; Holmberg, s. 18.

¹⁶¹ A.-M. Wieselgren, s. 51.

¹⁶² Räftegård, ”Kommentar”, s. 305.

¹⁶³ Räftegård, ”Kommentar och ordförklaringar”, s. 139.

¹⁶⁴ Algulin, s. 218.

¹⁶⁵ Göran Hägg, *Den svenska litteraturhistorien* (Stockholm, 2000), s. 241.

¹⁶⁶ Ibid.

även Engdahl medgav att *Spader Dame* ”i viss bemärkelse” är ”läsbar, men bara om läsaren överger böjelsen för sammanhängande mening och oblandad upplevelse”.¹⁶⁸ Senast i raden av bedömare anser Wiman att romanens berättargrepp inte underlättar för läsaren, och att ”även om det yttre handlingsplanet i sig är relativt enkelt kräver romanen åtskillig inlevelse”.¹⁶⁹ Men han tillägger också att romanen i gengäld ger ”en livlig och omtumlande läsoplevelse”.¹⁷⁰

3.3.6 Litterära influenser och motsvarigheter

Även om den ovan behandlade originaliteten hos *Spader Dame* tycks indikera att romanen är svår att placera in i litteraturhistorien, har forskarna och skribenterna likväl inte haft brist på litterära influenser och jämförelser att räkna upp. De tyska romantikerna dominerar bland omnämningarna. E.T.A. Hoffmanns betydelse för *Spader Dame* har utretts i varierande, mestadels mindre, omfattning av bland andra Vilhelm Ljungdorff, Böök och Wieselgren, men Sven G. Melander är givetvis den som i sin avhandling genomför den mest noggranna undersökningen av Hoffmanns påverkan på Livijns texter.¹⁷¹ Ludwig Tieck omnämns kort av exempelvis Mortensen och Wieselgren, medan intrycken från Jean Paul berörs av Wirsén, Schück, Wieselgren och Sigbrit Swahn, för att slutligen studeras litet mer ingående av Stig Hallgren i hans avhandling om just Jean Paul-dragen i svensk romantik.¹⁷² *Spader Dames* yttre karaktär av brevroman tillsammans med Schenanders känslösamma utgjutelser däri har resulterat i att den har kopplats samman med Goethes roman *Den unge Werthers lidanden*, något som uppmärksammas av Wieselgren, Räftegård två gånger om, i *Spader Dame och andra prosaberättelser ur svensk romantik* och i *Den svenska litteraturen*, och senast av Wiman.¹⁷³

William Shakespeare var ett av Livijns stora litterära ideal, menar många, och åtskilliga är de som jämför den galne Schenanders munvighet med Hamlets monologer. Dold bakom narrkåpan har Livijns romanhjälte ”fritt tillfälle att säga samtiden bittra sanningar”, i likhet med den sistnämnde, menar Mortensen, som även kallar *Spader Dame* för ”en enda lång Hamletmonolog”.¹⁷⁴ Böök är inne på samma linje och ser Schenander som en ”slags borgerlig Hamlet”, och senare återuppväcks epitetet ”Hamletmonolog” av så väl Holger Frykenstedt som Swahn.¹⁷⁵ Det är också ”Hamlet, som betytt mest för utformningen av Livijns *Spader Dame*”, hävdar den senare, som menar att Livijns läsning av Shakespeare har satt ”varaktigare intryck än den senare bekantskapen med Tiecks och Hoffmanns

¹⁶⁷ Wirsén, s. 80; Holmberg, s. 21; A.-M. Wieselgren, s. 51.

¹⁶⁸ Stig Hallgren, *Jean Paul och Sverige: En undersökning av hans betydelse för svensk romantik 1800-1840*, Skrifter utgivna av litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 19 (diss. Göteborg, 1988), s. 87; Algulin, s. 218; Engdahl, *Den romantiska texten*, s. 201.

¹⁶⁹ Wiman, s. 50.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Vilhelm Ljungdorff, ”E.T.A. Hoffmann och Sverige”, i *Edda*, utg. Gymnasieförbundet Edda vid Högre Allmänna läroverket å Östermalm, 10 (Stockholm, 1918), s. 273 ff.; Böök, *Den romantiska tidsåldern*, s. 155; A.-M. Wieselgren, s. 49; Melander, s. 181-198.

¹⁷² Mortensen, *Clas Livijn*, s. 305; A.-M. Wieselgren, s. 49; Wirsén, s. 58; Schück, s. 135; A.-M. Wieselgren, s. 49; Swahn, s. 37; Hallgren, s. 87-92.

¹⁷³ A.-M. Wieselgren, s. 50; Räftegård, ”Kommentar”, s. 302; Räftegård, ”Salongernas prosa”, s. 523; Wiman, s. 50.

¹⁷⁴ Mortensen, *Clas Livijn*, s. 305.

sagor”.¹⁷⁶ I övrigt nämns inflytandet från Hamlet av Wieselgren och Räftegård, och Espmark liknar Schenanders tal riktat till herrskapsfolket med Hamlets tal till Polonius.¹⁷⁷

Andra författare som behandlas i samband med *Spader Dame* är François Rabelais, Laurence Sterne och Miguel de Cervantes. Redan Wirsén nämner de två första; Rabelais återkommer inte flera gånger, men däremot ser Espmark den fragmentariska stilen i Sternes *Tristram Shandy* som källa till de ”brustna” dragen i *Spader Dame*.¹⁷⁸ Beträffande Cervantes så anser Swahn att Schenander ”har drag gemensamt med Don Quijote”, medan den borgerliga omgivningen är Sancho Panza, och i Hallgrens avhandling om *Jean Paul i Sverige* nämns bland andra Cervantes i anslutning till Livijn.¹⁷⁹

3.4 Den moderna receptionen

Fastän publiceringen av *Riddar S:t Jöran* i recensionerna ofta framhålls som ett litteraturhistoriskt fynd, så är det alldeles uppenbart att den med viss regelbundenhet utgivna *Spader Dame* engagerat kritikerkåren i än högre grad, åtminstone om man ser till antalet recensioner.

Materialet som kommer att användas i den följande undersökningen av receptionen av *Spader Dame* är åtta tidningsrecensionerna som publicerades efter dess senaste utgivning 1997, varav en är tryckt i ytterligare en tidning. Dessa recensioner kommer först att presenteras i kronologisk ordning och sedan, i ett senare avsnitt, att försöka relateras till de tendenser i den äldre receptionstraditionen som utvecklats kring *Spader Dame* i den vetenskapliga forskningen och i litteraturhistorieskrivningen.

3.4.1 Svenska Dagbladet – 1997-11-12

Thure Stenström var först ut av kritikerna att anmäla *Spader Dame*.¹⁸⁰ I recensionen, som bär titeln ”Som Livijn bör man skriva om man vill vara på modet i dag”, använder Stenström en minst lika skarp och ogillande ton gentemot Livijn, som i den tidigare recensionen av *Riddar S:t Jöran*. Han framstår alltmer som en sentida upplysningsman, inte helt olik de som Livijn förlöjligar i sina båda romaner.

Medan utgivningen av *Riddar S:t Jöran* trots allt var att betrakta som en sensation ur ett litteraturhistoriskt perspektiv, så är det inte fallet med *Spader Dame*, som har publicerats flera gånger under 1900-talet. Stenström anser varken att Livijn är rolig eller ens övertygande som författare av ”fantastiska romaner”, och följaktligen har han mycket att anmärka på hos *Spader Dame*. Visserligen hävdar han att den är ”något mindre floskulös och förkonstlad” än *Riddar S:t Jöran*, ”om också inte mycket”, men ofta är dock den ”alldeles obegriplig”. Han citerar därför (återigen) Olle Holmberg, ”en senfödd upplysningsman och ett kvickhuvud”, som menade att *Spader Dame* var i behov av en liten

¹⁷⁵ Böök, *Den romantiska tidsåldern*, s. 155; Frykenstedt, s. 142; Swahn, s. 43.

¹⁷⁶ Swahn, s. 43.

¹⁷⁷ A.-M. Wieselgren, s. 49; Räftegård, ”Kommentar”, s. 302; Espmark (1997), s. XVI.

¹⁷⁸ Wirsén, s. 58; Espmark (1997), s. XIII.

¹⁷⁹ Swahn, s. 43; Hallgren, s. 89.

¹⁸⁰ Thure Stenström, ”Som Livijn bör man skriva om man vill vara på modet i dag”, i *Svenska Dagbladet* 1997-11-12. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Stenströms recension.

doktorsavhandling, så att alla "stolligheterna" kunde förklaras. "[H]elst skriven i det fräna upplysningsmaneret – för att bli mer njutbar", tillägger Stenström.

Ändå kan han konstatera att utgåvan ligger helt rätt i tiden, den är "som gjord för vissa nutida litteraturteoretiker, kanske alldeles särskilt för cenaklet av Stockholmsromantiker och postmodernister". I en tid där litterära verk inte nödvändigtvis behöver ha någonting med verkligheten att göra eller ens ha någon mening, "är Livijns romankonst som hittad"; så vill man vara på modet i dag ska man skriva som Livijn, deklarerar Stenström. Han avslutar med att undra om Livijn verkligen kan stå sig så länge i det "litterära medvetandet", eller om han snart blir bortjagad av "Kellgrens ande och det kritiskt arbetande förnuftet".

3.4.2 *Arbetet* – 1997-11-30

1987 utgav Börje Räftegård en samlingsvolym med romantisk prosa, där *Spader Dame* ingick. I samband med detta recenserade Joel Ohlsson Livijns romanstycke i *Arbt.* När *Spader Dame* sedan utgavs på nytt tio år senare trycktes Ohlssons recension, i ett något beskuret och reviderat skick, i samma dagstidning.¹⁸¹

Ohlsson inleder med vad han anser vara de mindre bra sidorna hos romanen. "I fråga om hårt uppdrivna känslor och svärmisk överspändhet intar 'Spader Dame' en förmodligen svårslagen tätplats", påstår han och fortsätter med att hävda att det "besynnerliga ordsvallet", som ibland är ytterst skruvat, stundtals kan "te sig rätt konstifikt". Numera erbjuder romanen även "vissa svårigheter vid läsningen", menar Ohlsson.¹⁸²

Men likväl är det uppenbart, skriver Ohlsson och ändrar inställning, att *Spader Dame* "är en av de mest egenartade romaner som skrivits på svenska", och att den fortfarande utstrålar "en egendomlig gåtfullhet och en säregen fascination". Att nu "Livijns mörkt glimrande roman" utkommer i en ny upplaga med ordförklaringar och kommentar anser han även vara välbehövligt.

3.4.3 *Nerikes Allehanda* – 1997-12-27

Lars Gustafssons recension i NA bär överskriften "Kan knappast kallas klassiker", och summerar rätt väl vad han anser om *Spader Dame*.¹⁸³ Livijns försök i romantiskt romanskrivande "lockar väl numera knappast många läsare", gissar Gustafsson. Den "uppskruvade svadan" och de häftiga känsloutbrotten som utmärker dess språkliga gestaltning, tycker han mest ter sig som parodiska, emedan de numera är föga övertygande. Gustafsson ställer sig även tveksam till *Spader Dames* nyvunna klassikerstatus och är osäker på om den ens kan räddas som en så kallad "minor classic", som Espmark gör gällande.

¹⁸¹ Joel Ohlsson, "Breven på dårhuset", i *Arbetet* 1997-11-30. Originalrecensionen är betitlad "Hamlet på dårhuset: Besynnerlig svensk roman" och är tryckt i *Arbetet* 1989-07-21. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från 1997 års version av Ohlssons recension.

¹⁸² Denna del härrör från Ohlssons originalrecension, och torde syfta på tidigare utgåvor som saknat en ord- och sakkommentar.

¹⁸³ Lars Gustafsson, "Kan knappast kallas klassiker", i *Nerikes Allehanda* 1997-12-27. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Gustafssons recension.

3.4.4 Sundsvalls Tidning – 1998-01-29 och Västerbottens-Kuriren – 1998-02-11

Göran R. Erikssons recension av *Spader Dame* trycktes först i ST, men nästan två veckor senare även i VK. Bortsett från titlarna, ”Livijn originell romantiker” respektive ”En udda klassiker”, så är texterna exakt lika.¹⁸⁴

Eriksson börjar med att karakterisera *Spader Dame* som en besynnerlig roman skriven av en udda författare med ett oroligt sinne. I romanen finner han emellertid prov på Livijns mer goda egenskaper: den levande fantasin, den ovanliga spiritualiteten och det ironiska stinget. Den är dock även full av ”bisarrerier och hugskott, ibland gycklande och lysstarka, ibland enbart besynnerliga”. Handlingen kallar han för en ”riktig rövarhistoria”, men det är i stället dess fragmentariska berättarstil och ”bisarra humor” som är det väsentliga, menar Eriksson och framhåller den stilmässiga anknytningen till Hoffmann, Jean Paul och ”andra tyska diktare”.

Eriksson avslutar med att hävda att det inte är någon tillfällighet att *Spader Dame* utges just nu: ”Postmodernismen och det nyväckta intresset för romantiken har gjort att Clas Livijn åter blivit aktuell.”

3.4.5 Sydsvenska Dagbladet – 1998-02-07

Lars Elleström recenserade *Spader Dame* i SDS under rubriken ”En värld där den tvättäkta dären tillhör de klokare”.¹⁸⁵ Att romanen nu utkommit i Svenska Akademiens serie Svenska Klassiker anser Elleström vara rättmätigt, och han bekänner också att *Spader Dame* är en bok som han ”har återvänt till flera gånger under årens lopp och varje gång fångslats av på nytt”. Dess strida ”ström av poetiskt svammel, glasklara klokheter, heta känsloutgjutelser och aggressiva utfall mot de [...] korruperade människorna” gör den till ”en fantastisk liten roman”, menar han (men det är dock osäkert vilken av de två betydelserna av ”fantastisk” som Elleström avser). Schenanders dårskap är lika komiskt som tragiskt, ”hans livliga fantasi är samtidigt dråplig, lyrisk och befängd” och romanen som helhet är både ”spännande, rolig, klok och sorglig” på samma gång.

3.4.6 Göteborgs-Posten – 1998-02-24

”Kan man tänka sig en oläst ’minor classic’?”, frågar sig Ingrid Elam i inledningen till sin recension ”Fars med gallsprängd tungas tal” i GP.¹⁸⁶ Svaret skulle i så fall vara Livijns *Spader Dame*, hävdar hon, som ironiskt nog är ”högt värderad”, men ”ändå så förbisedd”. Han tycks inte ens vara läst ”av

¹⁸⁴ Göran R. Eriksson, ”Livijn originell romantiker”, i *Sundsvalls Tidning* 1998-01-29; Göran R. Eriksson, ”En udda klassiker”, i *Västerbottens-Kuriren* 1998-02-11. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Erikssons recension/er.

¹⁸⁵ Lars Elleström, ”En värld där den tvättäkta dären tillhör de klokare”, i *Sydsvenska Dagbladet* 1998-02-07. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Elleströms recension.

¹⁸⁶ Ingrid Elam, ”Fars med gallsprängd tungas tal”, i *Göteborgs-Posten* 1998-02-24. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Elams recension.

dem som talar varmast om hans geni”, påstår Elam och avslöjar därefter en del sakfel som förekommer hos Kjell Espmark och i de två senaste litteraturhistorieverken.¹⁸⁷

Intrigen i *Spader Dame* karakteriserar Ingrid Elam som hemmahörande i Sturm und Drang-litteraturens 1700-tal, och den förefaller enbart vara ”en oengagerad förevändning för en bitterkall själs utgjutelser”. Däremot anser hon att ”utvikningarna, fiktionsbrotten och brevskrivarens subjektiva och bittra utfall åt allehanda håll [...] pekar framåt, ända in i vår tid”. Hon ser också paralleller bakåt i tiden till äldre litteratur. Schenanders brevskrivande i *Spader Dame* liknas vid Werthers i Goethes roman, och hans dialog vid Hamlets tal till Polonius, med dess ”blinkningar och dubbelbetydelser”, som endast publiken förstår. ”Goethe och Shakespeare – inget dåligt jämförelsematerial!”, utbrister Elam, men tycker också att det kanske vore bättre för Livijn ”att någon gång jämföras med mindre storheter, som Lidner eller Thorild”, för att inte framstå som så ”grovt och [...] synligt tillyxad”. De hamletska monologerna i *Spader Dame* saknar originalets ”poetiska flykt över bråddjupen”, konstaterar hon, medan Schenanders överdrifter förhindrar en inlevelse i klass med den i Goethes *Den unge Werthers lidanden*.

Ingrid Elam avrundar sin recension med att framhålla att Schenander inte endast är ”en outsider i vår litteratur, han är det rejält”. Av vetenskapen är *Spader Dame* troligtvis mer uppskattad än av läsarna, men det är inte heller så överraskande menar hon, eftersom den vänder sig till en publik som aldrig varit levande för den. Om denna minor classic i huvudsak lästes som tragisk på sin tid, så ”kan den i dag nog lättast avnjutas som fars”, skriver hon avslutningsvis.

3.4.7 Helsingborgs Dagblad – 1998-02-25

”Livijn – Lejon eller hare?”, lyder den litet märkliga titeln på Peter Ortmans recension av *Spader Dame* i HD.¹⁸⁸

Spader Dame är skriven i en häftig, romantisk stil där uttrycket ofta blir fragmentariskt till följd av intensiteten, menar Ortman. Samtidigt som den ”är mättad av himlastormande känslor och helvetisk smärta”, så hävdar han att ”inslagen av fantasi och ironi” gör ”att patetiken aldrig blir allenarådande”. I början, medger han, ”kan nog läsningen av Livijns prosa bjuda på motstånd för den som är van vid vår tids ganska slätstrukna stilideal”. Efterhand blir det emellertid ”lättare att bortse från udda svårbegripliga glosor och ge sig hän åt musikaliteten och nerven i detta sätt att skriva svenska”, försäkrar Ortman, som verkar ganska förtjust i *Spader Dame*. Han intygar att romanen ”erbjuder en stunds kvalificerat nöjsam läsning” och kan dessutom konstatera att ”Clas Livijn är en rolig författare”, och att han själv skrattade ”högt då och då”, något som normalt inte tillhör hans vanor. Att

¹⁸⁷ Egentligen är inte Ingrid Elam bättre hon heller, i sin recension kallar hon exempelvis Schenanders älskade för ”Maria”, fastän hon heter ”Marie”. Detta är ett misstag som självaste Mortensen gjorde på sin tid och som Espmark begår i förordet till utgåvan; därefter förekommer det frekvent bland kritikerna. Elam benämner henne dessutom som ”dottern i huset”, men också det är felaktigt, hon är systerdotter till patronen som Schenander tar anställning hos. Även det är en fadäs som återfinns i många recensioner.

¹⁸⁸ Peter Ortman, ”Livijn – Lejon eller hare?”, i *Helsingborgs Dagblad* 1998-02-25. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Ortmans recension.

Livijn alltså är ”en levande författare visar Svenska Akademien med sin nyutgåva” av *Spader Dame*, fastslår Peter Ortman slutligen.

3.4.8 Dagens Nyheter – 1998-08-11

Sist ut med en recension är DN, drygt ett halvår efter HD, där kritikern Anders Cullhed skriver om *Spader Dame* och ”Romantikens korta sommar”.¹⁸⁹

Intrigen i romanen är nog så banal, men trots det inte särskilt lätt att följa, tycker Cullhed, som även upplyser om att ”en sentida läsare” kan behöva förklaringar till den ”vildvuxna metaforiken och fraseringen”, vilket lämpligt nog finns sist i boken. ”Kommentarerna räcker långt. Begripligare än så här blir knappast [...] ’Spader Dame’”, skriver han.

Cullhed fortsätter med att hävda att Livijn i själva verket är ”en av vår litteraturs första rabulister och modernister”, men menar därmed inte att den förste nödvändigtvis behöver vara den störste. Han anser dock att Livijn på ett orättvist sätt har ”kommit i skymundan för romantikens mer skönklingande andar” och därför ”förtjänar nya läsare”. Mer provokativ och expressiv prosa än den i *Spader Dame* förekommer knappast, ”förrän i enstaka passager hos Strindberg eller Hjalmar Bergman och senare i Gösta Oswalds romaner”.

Spader Dame är också, menar Cullhed, ett signifikativt vittnesmål om den romantiska epoken där litteraturen försökte omvandlas ”till ett organiskt medium för en ny och självständig fantasi, befriad från traditionens döda regelverk”. Vad romanen egentligen har för mening, har Cullhed emellertid inga säkra svar på, men han antar att den, ”i likhet med andra romantiska berättelser”, kan ”lära oss något om det pris den moderna litteraturen fått betala för sin missanpassning”. Han tycks mena att Livijn har vägrat att kompromissa mellan ”tvånget att uttrycka och behovet att meddela sig”, på bekostnad av en klar innebörd i verket.

3.5 Förhållandena mellan äldre och ny reception

I det följande görs ett försök till att relatera *Spader Dames* moderna reception till de tidigare sammanställda tendenserna i receptionstraditionen, och jämföra dem båda. Kategoriseringen som använts ovan har här försökt bibehållas.

3.5.1 Generella värderingar

Värderingen av *Spader Dame* i recensionerna vid den senaste utgivningen av romanen 1997 speglar till viss del den tidigare etablerade receptionstraditionen, med dess skiftande åsikter. Av kritikerna är det Thure Stenström och Lars Gustafsson som ställer sig mest avvisande till *Spader Dame*, medan de resterande pendlar mellan entusiasm och anspråkslös uppskattning. Stenströms attityd är negativ helt igenom recensionen och han skriver till exempel att Livijn inte alls är rolig, vilket kan kontrasteras

¹⁸⁹ Anders Cullhed, ”Romantikens korta sommar”, i *Dagens Nyheter* 1998-08-11. Om inget annat anges är de följande citaten hämtade från Cullheds recension.

mot Peter Ortmann som tvärtom hävdar att han är så rolig att man skrattar högt. Gustafsson är, som tidigare nämnts, skeptisk till den nyvunna klassikerstatus som *Spader Dame* har förvärvat, och är dessutom osäker på att den kan överleva som en så kallad "minor classic". Han finner att mycket i romanen inte längre är övertygande och att den mest ter sig som parodisk. Ingrid Elam är inne litet grann på samma linje då hon menar att om romanen i första hand lästes som tragisk på sin tid, så "kan den i dag nog lättast avnjutas som fars". Men trots det betecknar hon den som en "minor classic", ett begrepp som i traditionen finns hos både Anne-Marie Wieselgren och Kjell Espmark, och menar att den är "högt värderad", fast ändå så förbisedd och oläst.

Lars Elleström däremot erkänner att han återvänt till *Spader Dame* ett flertal gånger "under årens lopp och varje gång fångslats av på nytt". Att denna fantastiska lilla roman nu utkommit i Svenska Akademiens serie Svenska Klassiker anser han vara rättmätigt. Även Göran R. Eriksson finner många goda egenskaper i texten, bland annat den levande fantasin, den ovanliga spiritualiteten och det ironiska stinget.

3.5.2 Originaliteten

Tiden verkar ha hunnit ikapp Clas Livijns *Spader Dame*, inte lika många kritiker som tidigare framhäver dess originalitet och unika karaktär. Anders Cullhed hävdar emellertid att Livijn i själva verket är "en av vår litteraturs första rabulister och modernister", men menar därmed inte att den förste nödvändigtvis behöver vara den störste. Vidare anser Joel Ohlsson att *Spader Dame* "är en av de mest egenartade romaner som skrivits på svenska" och Eriksson kallar den "besynnerlig", medan rubrikerna till recensionen anger att den är "[en]n udda klassiker" och att Livijn är en "originell romantiker".¹⁹⁰

Skillnaden i så väl antal omnämnande som entusiasmen är som synes markant i jämförelse med receptionstraditionen, där originaliteten nästan var det som mest ansågs kännetecknande för *Spader Dame*.

3.5.3 Modernistiska drag – lyrisk prosa och växling mellan stilnivåer

Utgivningen av *Spader Dame* kommer till synes inte som en överraskning för någon, utgåvan ligger helt rätt i tiden menar till exempel Stenström. Men att romanen publicerades endast tio år tidigare i en samlingsvolym verkar däremot ingen ha kännedom om, åtminstone nämner de den inte. Anledningen till nyutgåvan ser Eriksson i att "det nyväckta intresset för romantiken" åter gjort Livijn aktuell, men han kopplar även samman det med postmodernismens framfart, och aktualiserar därmed ännu en gång det modernistiska draget hos *Spader Dame*. Elam anser likaså att "utvikningarna, fiktionsbrotten och brevskrivarens subjektiva och bittra utfall åt allehanda håll [...] pekar framåt, ända in i vår tid". I och med detta yttrande snuddar hon också vid växlingen mellan olika stilnivåer, vilket för övrigt är mer uppenbart hos Elleström, som skriver att romanen både är "spännande, rolig, klok och sorglig" på

¹⁹⁰ Eriksson, "En udda klassiker", i VK; Eriksson, "Livijn originell romantiker", i ST.

samma gång. Han framhåller också att den består av ”en strid ström av poetiskt svammel, glasklara klokheter, heta känsloutgjutelser och aggressiva utfall”.

Men liksom *Spader Dame* verkar ha tappat en stor del av den originalitet som den äldre receptionen framhöll, så förefaller den inte heller vara lika modern med dagens kritikers perspektiv. Ingen talar längre om T.S. Eliots eller Gunnar Ekelöfs modernistiska tekniker, fastän Cullhed hävdar att en mer provokativ och expressiv prosa än *Spader Dames* knappast förekommer förrän långt senare, och då ”i enstaka passager hos Strindberg eller Hjalmar Bergman och senare i Gösta Oswalds romaner”. Det lyriska i prosastilen, som var så framträdande och högt uppskattat i receptionstraditionen, framhävs inte heller lika starkt i recensionerna, även om Elleström menar också att Schenanders ”livliga fantasi” är ”lyrisk” och Ortman hävdar att det finns en särskild musikalitet och nerv ”i detta sätt att skriva svenska”.

3.5.4 Moraliska omdömen

Några klart moraliserande värderingar och invändningar finner man naturligtvis inte i 1997 och -98 års reception av *Spader Dame*. Ingen kritiserar längre Livijn för osunda och sjukliga stämningar, disharmoni och smak för det demoniska. Närmast kommer Ingrid Elam, som karakteriserar romanens intrig som endast ”en oengagerad förevändning för en bitterkall själs utgjutelser”. Vidare anser Ohlsson att romanen innehar ”en förmodligen svårslagen tätplats”, när det är ”fråga om hårt uppdrivna känslor och svärmisk överspändhet”. Eriksson påstår att Livijn var en udda författare med ett oroligt sinne, och att hans roman är ett hopkok av ”bisarrerier och hugskott, ibland gycklande och lysstarka, ibland enbart besynnerliga”, uttryckta i en fragmentarisk berättarstil och med en bisarr humor.

3.5.5 Svårbegripligheten, språket och läsbarheten

Kravet på ordförklaringar och kommentarer till *Spader Dame*, som åtskilliga igenom receptions-traditionen förespråkade, har i den nya utgåvan uppfyllts. Det hindrar dock inte vissa recensenter från att alltjämt klaga över romanens språkliga svårbegriplighet, men åtminstone inte lika eftertryckligt som tidigare. Stenström hävdar emellertid att den ofta är ”alldeles obegriplig” och trots att utgåvan är försedd med en utförlig kommentar av Räftegård menar han att *Spader Dame* är i behov av en liten doktorsavhandling, så att alla ”stolligheterna” kunde förklaras. Ohlsson tillstår att romanen numera erbjuder ”vissa svårigheter vid läsningen” och konstaterar att kommentaren är välbehövlig, medan Cullhed tror att ett förtydligande av den ”vildvuxna metaforiken och fraseringen” är något som ”en sentida läsare” kan behöva. I början av läsningen kan ”Livijns prosa bjuda på motstånd för den som är van vid vår tids ganska slätstrukna stilideal”, misstänker Ortman. Men efterhand blir det emellertid ”lättare att bortse från udda svårbegripliga glosor”, försäkrar han.

I fråga om den språkliga aspekten är *Spader Dame* litet ”mindre floskulös och förkonstlad” än *Riddar S:t Jöran*, medger Stenström. Gustafsson anser att den ”uppskruvade svadan” är långt ifrån trovärdig i dag, Ohlsson hävdar att mycket av det ”besynnerliga ordsvallet” stundtals kan ”te sig rätt

konstifikt”, och Ortman menar att de ”himlastormande” känsloutbrotten skulle bli patetiska, om det inte vore för ”inslagen av fantasi och ironi”.

I den äldre receptionen var man till förhållandevis stor del överens om att *Spader Dame* tillhörde den levande litteraturen, och att den fortfarande var läsvärd. Bland recensenterna efter utgivningen 1997 fanns dock en hel del tvivlare: Gustafsson spekulerar i att den nya utgåvan sannolikt inte kommer att locka särskilt många läsare och Stenström avslutar sin recension med att undra om det i framtidens ”litterära medvetandet” verkligen kommer att finnas plats för Livijn. Elam instämmer genom att påstå att uppskattningen av *Spader Dame* troligtvis är större inom vetenskapen än hos läsarna, men det förvånar henne inte: ”den vänder sig till en publik som aldrig varit levande för den.” Parallellt hävdar emellertid Ohlsson att Livijns ”mörkt glimrande roman” i dag fortfarande utstrålar ”en egendomlig gåtfullhet och en säregen fascination”, och Ortman intygar att *Spader Dame* ”erbjuder en stunds kvalificerat nöjsam läsning” och att Livijn alltså är ”en levande författare visar Svenska Akademien med sin nyutgåva”. Även Cullhed anser att Livijn på ett orättvist sätt ”kommit i skymundan för romantikens mer skönklingande andar” och därför ”förtjänar nya läsare”.

3.5.6 Litterära influenser och motsvarigheter

Det är alldeles uppenbart att nästan ingen, Eriksson och Elam undantaget, diskuterar litterära förebilder eller andra litteraturhistoriska frågor i den moderna receptionen av *Spader Dame*. Men även de författarinfluenser som nämns är mycket fåtaliga, och dessutom är de flesta redan etablerade sedan lång tid tillbaka. Eriksson framhåller emellertid den stilmässiga anknytningen till Hoffmann, Jean Paul och ”andra tyska diktare”, medan Elam däremot tar fasta på de uppenbara likheterna mellan Schenanders brevskrivande i *Spader Dame* och Werthers i Goethes roman *Den unge Werthers lidanden*. På samma sätt som Espmark jämför hon även hans dialog vid Hamlets tal till Polonius, med dess ”blinkningar och dubbelbetydelser”, som endast publiken förstår. Men Elam opponerar sig samtidigt mot sådana jämförelser med Goethe och Shakespeare, eftersom det får *Spader Dame* att framstå som så ”grovt och [...] synligt tilltyxat”. I stället vore det kanske bättre för Livijn, anser hon, ”att någon gång jämföras med mindre storheter, som Lidner eller Thorild”.

4 Sammanfattning och slutsatser

Att recensera och kritisera litteratur på en högre nivå må vara en lika otacksam som krävande sysselsättning. Men när det gäller äldre verk har man i alla fall för det mesta en tradition av äldre receptioner, det vill säga värderingar, litterära jämförelser och så vidare, att stödja sig på. Det kan kanske upplevas som en trygghet när man vet att någon har sagt och tyckt någonting tidigare. Som recensent har man även möjligheten att ta ställning till denna receptionstradition, kanske inspireras av, bygga vidare på eller helt enkelt bortse från. Men – och detta har varit utgångspunkt för den föreliggande uppsatsen – vad gör man med en låt oss säga 160 år gammal roman, som för det första inte passar in bland dagens litteratur och i det nutida samhället och som för det andra nästan helt saknar en tidigare reception?

Alldeles så här kan man säga att situationen var för de litteraturkritiker som 1993-94 tog sig an den dittills opublicerade romanen *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*, skriven av den ofta försummade romantikern Clas Livijn, som nyligen hade utkommit för första gången. Knappt en handfull personer hade tidigare yttrat sig om detta, egentligen ofullbordade, verk och för att försöka ta reda på hur kritikerna, sex till antalet (två som skriver på nederländska och tyska ej inkluderade), hanterade denna ytterst begränsade receptionstradition har varit syftet med denna studie.

Undersökningen har gått till så att den moderna receptionen av *Riddar S:t Jöran* har jämförts med den oansenliga, men likväl existerande, äldre receptionen. Därigenom har förhoppningen varit att överensstämmelser, avvikelser och liknande ska kunna framträda. Resultatet av denna komparation, som är uppdelad i flera olika kategorier, visar följande:

I båda receptionerna ägnas ett mycket stort utrymme åt olika litteraturhistoriska aspekter, främst kommenterandet av *Riddar S:t Jörans* nyskapande egenskaper och originalitet. Ett exempel på detta är benämningen ”den första politiska romanen i Sverige”, som först utvecklas i den äldre receptionen och sedan går igen hos många av de nutida kritikerna. En hel del författare nämns som Livijns inspirationskällor och jämförs med *Riddar S:t Jöran*. Samstämmigheten mellan de äldre och den nyare receptionen är här exceptionellt stor, och den förra har i detta avseende troligtvis varit mycket inflytelserik på recensenterna, endast en enda av de författare som omnämns har inte blivit uppräknad förut.

Bortsett från litterära föregångare saknas det däremot resonemang om romanens position bland de litterära epokerna inom den äldre receptionen, till skillnad från i recensionerna.¹⁹¹ Där kommer man bland annat fram till att *Riddar S:t Jöran* inte kan sägas tillhöra varken romantiken eller upplysningen, eller ens realismen för den delen. I stället är den en slags blandning av dem allesammans, vilket gör den svår att placera in i litteraturhistorien. Ibland skattas *Riddar S:t Jörans* historiska värde till och med så högt, att vissa av kritikerna är så upptagna med det sensationella i utgivningen att de inte ens utreder om det existerar några andra, konstnärliga och rent litterära förtjänster. Även om romanen av

¹⁹¹ Schück behandlar dock Livijns båda romaner i *Illustrerad svensk litteraturhistorias* sjätte band, som är betitlat *Efterromantiken*.

en del kritiker utnämns till ett mästerverk, så blir inte de generella resonemangen, med något enstaka undantag, särskilt mer utförliga. I receptionstraditionen är förhållandena ungefär desamma, fastän negativa omdömen i stort sett saknas där.

Vad som däremot kommenteras mer detaljerat i de både receptionerna är den språkliga aspekten av *Riddar S:t Jöran* och dess anspelningar på för Livijn samtida händelser och personligheter. I fråga om språket i romanen är receptionstraditionen mestadels tyst eller negativt inställd, medan både stor uppskattning och stängt avvisande omdömen ryms bland recensionerna. De som ogillar prosan i *Riddar S:t Jöran* kritiserar dess tidsbundenhet och krångliga kanslisvenska, men det finns samtidigt kritiker som uppmärksammar blandningen och växlingen av stilnivåer. Livijns allusioner på dagsaktuella företeelser har setts med oblida ögon genom nästan hela den tidigare receptionen, och det är även något som starkt har levt kvar hos den senare receptionen. Åtskilliga är de, i båda lägren, som finner dem svårbegripliga och hävdar att kommentarer och ordförklaringar är nödvändiga för att romanen ska kunna förstås.

*

För att kunna utreda betydelsen av *Riddar S:t Jörans* föga omfattande receptionstradition när det gäller tidningsrecensenternas mottagande, så har det även varit nödvändigt att företa en undersökning av det inbördes förhållandet mellan den äldre och moderna receptionen av *Spader Dame*. Vid en jämförelse mellan detta förhållande och *Riddar S:t Jörans* har det följande framkommit:

Gemensamt för de båda romanerna är att den allmänna värderingen av dem är relativt polariserad, antingen ger man dem sitt bifall eller så avvisar man dem. Det är den rådande ordningen i bådas receptionstraditioner och senare recensioner. Originalitet och banbrytande egenskaper var något som länge hävdades i *Spader Dames* äldre reception, men som sedan nästan helt försvunnit i den moderna receptionen. I *Riddar S:t Jörans* båda receptioner påpekas ideligen dess unika drag, men mest ur ett litteraturhistoriskt perspektiv. Det förefaller som om den förstnämnda romanen har spelat ut sin roll som epokgörande verk, och att denna position nu övertagits av den sistnämnda.

En slutsats liknande den som ovan dragits gäller Livijns prosa. Den språkliga gestaltningen i *Spader Dame* hade länge vållat bekymmer för läsare och uttolkare, som hävdade att den är obegriplig, eller åtminstone så svår att förstå att det behövs utförliga kommentarer och ordförklaringar. Hos majoriteten av recensenterna 1997-98 verkar det som om detta problem är på väg att försvinna, mycket sannolikt till följd av att det senaste utgåvan har infriat den nyss nämnda begäran om kommentarer. För *Riddar S:t Jörans* del har samtidsreferenserna betraktats som mest problematiska, men i den moderna receptionen har även behovet av förklaringar till språket i övrigt aktualiserats. Så man skulle kunna säga att när problemet löstes hos *Spader Dame*, så överfördes funktionen av ett innehållsmässigt och språkligt krävande verk att hylla och förfasas över, till *Riddar S:t Jöran*.

Som litterära förebilder och influenser till *Spader Dame* har den äldre receptionstraditionen redogjort för en hel del författare, medan ett något mindre antal har behandlats i anslutning till *Riddar S:t Jöran*. I de moderna receptionerna har emellertid scenariot varit som så: recensenterna av *Spader Dame* har nämnt oerhört få författare under det att förhållandevis många har nämnts av *Riddar S:t Jörans* litteraturkritiker. I båda fallen har det varit redan etablerade influenser, enigheten mellan gammal och ny reception gällande denna aspekt är betydande. Som tidigare nämnts diskuteras inte några litteraturhistoriska värden särskilt ingående i recensionerna av *Spader Dame*, medan det tillhör en av de mest dryftade frågorna kring *Riddar S:t Jöran*. En slutsats av detta är att *Spader Dames* position i litteraturen har blivit fastställd, och att det därför inte längre är nödvändigt att diskutera sådana spörsmål i den moderna receptionen. Hos *Riddar S:t Jöran* däremot, har den relativa avsaknaden av en äldre reception i litteraturvetenskapen och -historieskrivningen lett till att just denna sida hos den litterära texten utforskas i betydligt högre grad i den moderna receptionen, än vad som är fallet med *Spader Dame*, vars receptionstradition är av ”normal” omfattning.

Skapar då de litteraturkritiker som recenserade *Riddar S:t Jöran* en helt ny reception, med nya värderingar, idéer och infallsvinklar? Svaret är ett klart nej, snarare verkar man, trots den frihet som ett nästan receptionslost verk i teorin borde åstadkomma, vara ännu mer fastlåst i dess sätt att tänka och tycka. Den litteraturhistoriska händelse som utgivningen innebar tycks ha överskuggat romanens andra förtjänster. Koncentrationen har lagts på den förra på bekostnad av den senare. Om detta förhållande kan jämnas ut får tiden utvisa. Likaså återstår det även att se huruvida nästa generation litteraturhistorieverk kommer att uppmärksamma Clas Livijns *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet* eller ej.

5 Litteraturförteckning

5.1 Otryckt litteratur

5.1.1 Uppsala universitetsbibliotek, musik- och handskriftsavdelningen

Melander, Sven G., *Författare och böcker i Stockholms lånebibliotek 1816-40 och E.T.A. Hoffmann i Sverige: Två studier i svensk prosalitteratur från 1800-talets förra del* (opubl. lic. avh. Uppsala, 1965)

5.2 Tryckt litteratur

5.2.1 Skönlitteratur och brev

Livijn, Claes [sic.], "Ur Riddar Sanct Jöran", i *Artes*, 1975:3 (Stockholm, 1975)

Livijn, Claes [sic.], "Ur Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet", i *Svensk litteratur*, III: *Romantiken*, utg. Ingemar Algulin, Barbro Ståhle Sjönell (Stockholm, 1994)

Livijn, Clas, *Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814*, utg. Johan Mortensen (Stockholm, 1909).

Livijn, Clas, *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*, utg. Stephan Michael Schröder, Sune Johansson, Berliner Beiträge zur skandinavisk, 2 (Berlin, 1993)

[Livijn, Clas], *Spader Dame: En berättelse i brev, funne på Danviken* (Stockholm, 1824)

Livijn, Clas, "Spader Dame: En berättelse i brev, funne på Danviken", i *Samlade skrifter af Clas Livijn*, utg. Adolf Iwar Arwidsson, I-II (Örebro, 1850/52)

Livijn, Clas, "Spader Dame: En berättelse i brev funne på Danviken", i Hallman, Mila, *Clas Livijn: En studie: Bihang: Spader Dame* (Stockholm, 1909)

Livijn, Clas, *Spader Dame: En berättelse i brev funne på Danviken* (Stockholm, 1953)

Livijn, Clas, "Spader Dame: En berättelse i Brev, funne på Danviken", i *Spader Dame och andra prosaberättelser ur svensk romantik*, utg. Börje Räftegård (Stockholm, 1987)

Livijn, Clas, "Spader Dame: En berättelse i Brev, funne på Danviken", i *Spader Dame och novellen Samvetets fantasi*, red. Börje Räftegård, Svenska Klassiker, utg. Svenska Akademien (Stockholm, 1997)

Samlade skrifter af Clas Livijn, utg. Adolf Iwar Arwidsson, I-II (Örebro, 1850/52)

Säfve, Torbjörn, *Kuperad lek eller Skändaren från Skänninge* (Stockholm, 1990)

5.2.2 Tidnings- och tidskriftsrecensioner

Andersson, Gunder, "Livijn – efter 165 år", i *Aftonbladet* 1993-10-13

Arnald, Jan, "Satir och svindlande skönhet", i *Göteborgs-Tidning Kvällsposten iDAG* 1993-07-12

Cullhed, Anders, "Romantikens korta sommar", i *Dagens Nyheter* 1998-08-11

- Ekelöf, Gunnar, "Två seklers handslag", i *BLM* [Bonniers Litterära Magasin], red. Åke Runnquist, 1954:2 (Stockholm, 1954)
- Elam, Ingrid, "Fars med gallsprängd tungas tal", i *Göteborgs-Posten* 1998-02-24
- Elleström, Lars, "En värld där den tvättakta dären tillhör de klokare", i *Sydsvenska Dagbladet* 1998-02-07
- Engdahl, Horace, "Clas Livijns bortglömde drakdödare: Horace Engdahl om en litteraturhistorisk klenod på KB och maktspel i artonhundratalets Stockholm", i *Dagens Nyheter* 1994-02-09
- Eriksson, Göran R., "En udda klassiker", i *Västerbottens-Kuriren* 1998-02-11
- Eriksson, Göran R., "Livijn originell romantiker", i *Sundsvalls Tidning* 1998-01-29
- Gustafsson, Lars, "Kan knappast kallas klassiker", i *Nerikes Allehanda* 1997-12-27
- Ohlsson, Joel, "Breven på dårhuset", i *Arbetet* 1997-11-30
- Ohlsson, Joel, "Hamlet på dårhuset: Besynnerlig svensk roman", i *Arbetet* 1989-07-21
- Ortman, Peter, "Livijn – Lejon eller hare?", i *Helsingborgs Dagblad* 1998-02-25
- Petherick, Karin, "Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet", i *Scandinavica: An International Journal of Scandinavian Studies*, red. Janet Garton, årg. 34:1 (London/New York, 1995)
- Specht-von Bonsdorff, Monika, [Recension av *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*], i *Tijdschrift voor skandinavistiek*, 1994:1 (Amsterdam, 1994)
- Stenström, Thure, "Efter 170 år i glömska: Nyutgiven klassiker av romantikern Clas Livijn", i *Parnass: De Litterära Sällskapens tidskrift för och om skönlitterära klassiker*, utg. De Litterära Sällskapens Samarbetsnämnd, 1993:1 (Stockholm, 1993)
- Stenström, Thure, "Lärt lagarbete bakom litterärt fynd", i *Svenska Dagbladet* 1993-07-16
- Stenström, Thure, "Som Livijn bör man skriva om man vill vara på modet i dag", i *Svenska Dagbladet* 1997-11-12
- Vegesack, Thomas von, "Svår nöt för litteraturens ordningsmän", i *Sydsvenska Dagbladet* 1993-10-19
- Vinge, Louise, [Recension av *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*], *Skandinavistik: Zeitschrift für Sprache, Literatur und Kultur der nordischen Länder*, årg. 25 (Glückstadt, 1995)

5.2.3 Artiklar i uppslags- och litteraturhistorieverk

- Algulin, Ingemar, "Romantiken (1809-1830)", i Bernt Olsson, Ingemar Algulin, *Litteraturens historia i Sverige*, 4 uppl. (Stockholm, 2002)
- Böök, Fredrik, "Den romantiska tidsåldern", i *Svenska litteraturens historia*, utg. Fredrik Böök, red. Otto Sylwan, ny omarb. uppl., II (Stockholm, 1929)
- Böök, Fredrik, "Realistiska och romantiska skildrare", i *Sveriges national-litteratur 1500-1920*, utg. Fredrik Böök, XI (Stockholm, 1922)
- Eichhorn, Christoffer, "Livijn, Klas Johan", i *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, huvudred. John Rosén, Theodor Westrin, IX (Stockholm, 1885)
- Frykenstedt, Holger, "Atterbom och nyromantiken", i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria*, red. E.N. Tigerstedt, 2 bearb. uppl., III (Stockholm, 1967)

- Hägg, Göran, *Den svenska litteraturhistorien* (Stockholm, 2000)
- Mortensen, Johan, "Livijn, Klas (Clas) Johan", *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, huvudred. Theodor Westrin, XVI (Stockholm, 1912)
- Räftegård, Börje, "Salongernas prosa", i *Den svenska litteraturen: Från runor till romantik* (1987), red. Lars Lönnroth, Sven Delblanc, [ny rev. utg.], I (Stockholm, 1999)
- Schück, Henrik, "Roman och novell", i Schück, Henrik, Warburg, Karl, *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, VI: *Efterromantiken*, 3 fullständigt omarb. uppl. (Stockholm, [1930])
- Sternby, Berit, "Livijn, Clas Johan", i *Svenskt litteraturllexikon*, 2 utv. uppl. (Lund, 1970)
- Tigerstedt, N.E., *Svensk litteraturhistoria*, 4 [omarb. utv.] uppl. (Stockholm, 1971)
- Vegesack, Thomas von, "Livijn, Clas Johan", i *Svenskt biografiskt lexikon*, XXIII, red. Birgitta Lager-Kromnow (Stockholm, 1980-81)
- Wieselgren, Peter, *Sveriges sköna litteratur, en öfverblick vid akademiska föreläsningar*, V: *Statens sköna litteratur 1809-1844* (Stockholm/Uppsala, 1849)

5.2.4 Avhandlingar, uppsatser och andra texter

- Arwidsson, Adolf Iwar, "Lefnads-teckning", i *Samlade skrifter af Clas Livijn*, I (Örebro, 1850)
- Brunner, Andreas, "Andreas Brunner minns Clas Livijn", i *Sydsvenskan* 2004-05-02
- Edenborg, Carl-Michael, "Efterskrift", i Ludwig Tieck, *Mästerkatten eller Katten i stöflor*, övers. Clas Livijn (1812), utg. Carl-Michael Edenborg (Lund, 1999)
- Engdahl, Horace, *Den romantiska texten: En essä i nio avsnitt* (diss. Stockholm, 1986)
- Erdmann, Nils, "Claes Livijn: En karaktärsbild från århundradets början", i *Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 7 (Stockholm, 1894)
- Espmark, Kjell, "Den fragmentariske Clas Livijn", i *Tal och texter 20 december 1990: Svenska Akademien*, utg. Svenska Akademien (Stockholm, 1991)
- Espmark, Kjell, "Den fragmentariske Clas Livijn", i Livijn, Clas, *Spader Dame och novellen Samvetets fantasi*, red. Börje Räftegård, Svenska Klassiker, utg. Svenska Akademien (Stockholm, 1997)
- Fischer, Otto, "Clas Livijn: Tecken och offentlighet – en förstudie", i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, utg. Föreningen för utgivande av Tidskrift för litteraturvetenskap, 1997:2 (Lund, 1997)
- Grandien, Bo, "En lekmans inledning", i Livijn, Clas, *Spader Dame: En berättelse i brev funne på Danviken* (Stockholm, 1953)
- Hallgren, Stig, *Jean Paul och Sverige: En undersökning av hans betydelse för svensk romantik 1800-1840*, Skrifter utgivna av litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 19 (diss. Göteborg, 1988)
- Hallman, Mila, *Clas Livijn: En studie: Bihang: Spader Dame* (Stockholm, 1909)
- Holmberg, Olle, "Spader Dame", i *Lovtal över svenska romaner* (Stockholm, 1957)
- Ljungdorff, Vilhelm, "E.T.A. Hoffmann och Sverige", i *Edda*, utg. Gymnasieförbundet Edda vid Högre Allmänna läroverket å Östermalm, 10 (Stockholm, 1918)

- Mortensen, Johan, *Clas Livijn: Ett nyromantiskt diktarefragment* (Stockholm, 1913)
- Mortensen, Johan, *Clas Livijns dramatiska författarskap* (Stockholm, 1911)
- Mortensen, Johan, *Clas Livijns lyriska skriftställarskap*, Uppsala universitets årsskrift 1913: Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper, 1 (Uppsala, 1912)
- Mortensen, Johan, "Clas Livijns publicistiska verksamhet: Ett bidrag till svensk tidningshistoria", i *Uppsala universitets årsskrift 1914* (Uppsala, 1913)
- Mortensen, Johan, "Riddar S:t Jöran: En otryckt roman af Clas Livijn", i *Samlaren*, utg. Svenska litteratursällskapet arbetsutskott, årg. 33 (Uppsala, 1912)
- Räftegård, Börje, "Kommentar", i *Spader Dame och andra prosaberättelser ur svensk romantik*, utg. Börje Räftegård (Stockholm, 1987)
- Räftegård, Börje, "Kommentarer", i Livijn, Clas, *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*, utg. Stephan Michael Schröder, Sune Johansson, Berliner Beiträge zur skandinavisk, 2 (Berlin, 1993)
- Räftegård, Börje, "Kommentar och ordförklaringar", i Livijn, Clas, *Spader Dame och novellen Samvetets fantasi*, red. Börje Räftegård, Svenska Klassiker, utg. Svenska Akademien (Stockholm, 1997)
- Schröder, Stephan Micheal, "Kommentarer", i Livijn, Clas, *Riddar S:t Jöran: Ett Quodlibet*, utg. Stephan Michael Schröder, Sune Johansson, Berliner Beiträge zur skandinavisk, 2 (Berlin, 1993)
- Svanberg, Victor, *Medelklassrealism* (ursprungligen i *Samlaren: Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning*, utg. Svenska litteratursällskapet, årg. 24-25 och 27 (Uppsala, 1943-44 och 1946)), Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 14 (Stockholm, 1980)
- Svanberg, Victor, *Romantikens samhälle*, Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 13 (Stockholm, 1980)
- Swahn, Sigbrit, "Clas Livijns jag och du", i *Svensk litteraturtidskrift*, utg. Samfundet De Nio, 1981:4 (Lund, 1981)
- Vege sack, Thomas von, "Fragment av en klassiker", i *Artes: Tidskrift för konst, litteratur och musik*, utg. Svenska Akademien, Konstakademien och Musikaliska akademien, 1975:3 (Stockholm, 1975)
- Wieselgren, Anne-Marie, *Carl-Johans-tidens prosa: Språkliga studier i texter från den moderna prosaberättelsens framväxttid*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap: Serie A, 21 (diss. Lund, 1971)
- Williams, Anna, *Stjärnor utan stjärnbilder: Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet* (Hedemora, 1997)
- Wiman, Ola, "Guld, silver och järn: Myt och metafor i Clas Livijns Spader Dame", i *Samlaren: Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning*, utg. Svenska litteratursällskapet, årg. 123 (Uppsala, 2002)
- Wirsén, Carl David af, *Om Claes Livijn: Hans verksamhet inom skönlitteraturen och den litterära polemiken* (Stockholm, 1870)